

Demografske promjene u Brodsko-posavskoj županiji nakon 1991. godine

Aračić, Mateo

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:291558>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-01**

image not found or type unknown

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

image not found or type unknown

Sveučilište u Zadru

Odjel za geografiju

Sveučilišni diplomski studij geografije: nastavnički smjer (dvopredmetni)

Mateo Aračić

**Demografske promjene u Brodsko-posavskoj
županiji nakon 1991. godine**

Diplomski rad

Zadar, 2023.

Sveučilište u Zadru

Odjel za geografiju

Sveučilišni diplomski studij geografije: nastavnički smjer (dvopredmetni)

Demografske promjene u Brodsko-posavskoj županiji nakon 1991. godine

Diplomski rad

Student/ica:

Mateo Aračić

Mentor/ica:

Izv. prof. dr. sc. Vera Graovac Matassi

Zadar, 2023.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Mateo Aračić**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Demografske promjene u Brodsko-posavskoj županiji nakon 1991. godine** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 15. rujan 2023.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
1.1. Objekt i cilj istraživanja, hipoteze	2
1.2. Metodologija istraživanja	3
2. Pregled prethodnih istraživanja.....	5
3. Povijesni pregled naseljenosti Brodsko-posavske županije.....	6
4. Kretanje stanovništva Brodsko-posavske županije.....	8
4.1. Prirodno kretanje stanovništva	9
4.2. Migracijska kretanja stanovništva	17
5. Sastav stanovništva	23
5.1. Biološki sastav stanovništva.....	23
5.2. Društveno-gospodarski sastav stanovništva	28
5.2.1. Gospodarski sastav stanovništva.....	29
5.2.2. Obrazovni sastav stanovništva	33
5.3. Kulturno-antropološki sastav stanovništva.....	36
6. Projekcije kretanja stanovnika Brodsko-posavske županije u budućnosti.....	39
7. Zaključak.....	41
Izvori	43
Literatura	45
Sažetak	47
Summary	48

1. Uvod

Geografija kao „mostna“ i interdisciplinarna znanost ima dosta široko područje istraživanja. Najjednostavnije rečeno, geografija se bavi proučavanjem prostora, odnosno pojava i procesa koji se u njemu događaju, a na nekoj najosnovnijoj razini dijeli se na fizičku i društvenu geografiju. Dok se fizička geografija bavi proučavanjem prirodne osnove Zemlje poput kopna, vode ili zraka, društvena geografija proučava obrasce i procese koji utječu na čovjeka i njegovu interakciju s prostorom u kojem živi. U tu skupinu društvene geografije spada i demogeografija koja se pojednostavljeno može definirati kao dio društvene geografije koja proučava stanovništvo, odnosno njegovo kretanje i razmještaj (Nejašmić, 2005).

Stanovništvo nekog prostora neprestano se mijenja. Na njega utječu prirodni, društveni, gospodarski i brojni drugi čimbenici, ali isto tako, stanovništvo svojim djelovanjem i pokretanjem različitih procesa utječe i mijenja prostor na kojem živi. Tako je, primjerice, prostor današnje Republike Hrvatske tijekom i nakon 1991. godine bio zahvaćen različitim društvenim, političkim i gospodarskim procesima i promjenama poput procesa državnog osamostaljenja, promjene državnog uređenja, Domovinskog rata, zatim procesom ulaska u različite oblike europskih integracija poput Europske unije i slično. Svi ti procesi snažno su utjecali na društveno-gospodarski razvoj Republike Hrvatske u cjelini, a između ostalog i na njene demografske značajke.

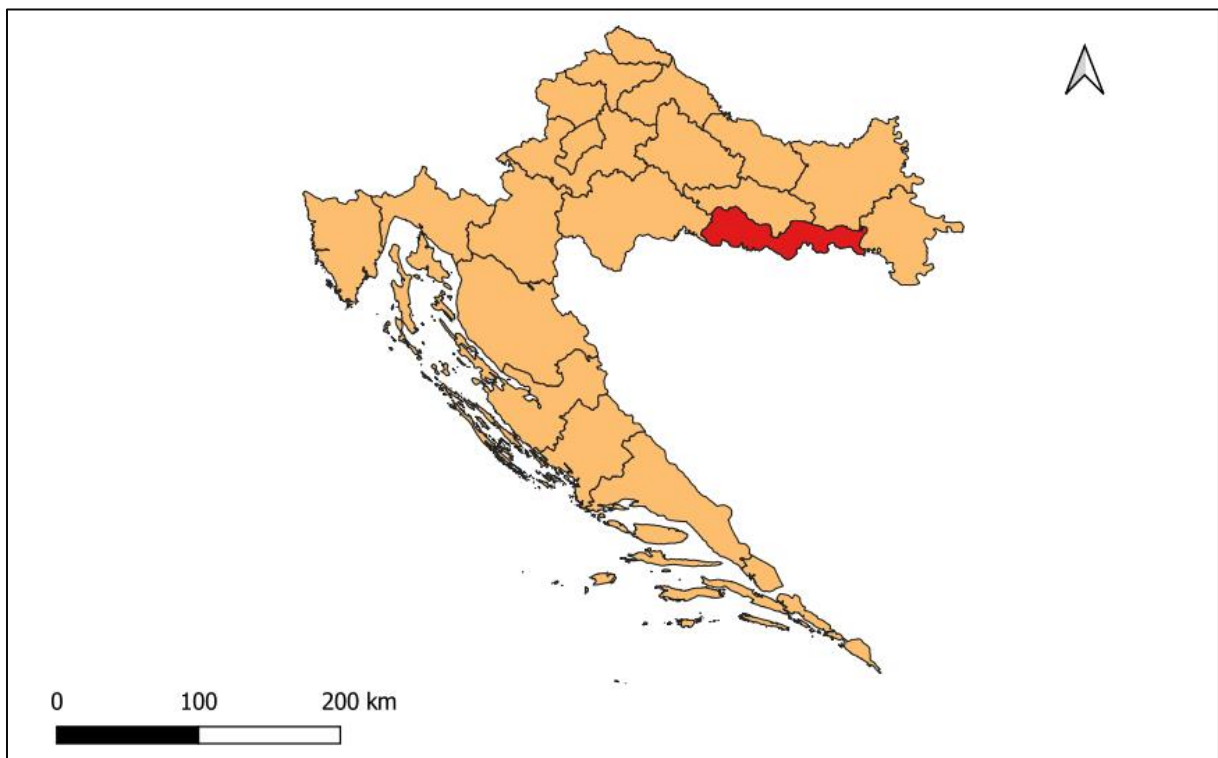
Nažalost, demografske promjene koje su zahvatile Republiku Hrvatsku zadnjih desetljeća nisu pozitivne. Naprotiv, Republika Hrvatska zadnjih nekoliko desetljeća bilježi negativne demografske trendove. Generalno, broj stanovnika je u konstantnom padu, dobni sastav stanovništva je sve nepovoljniji, pasivni krajevi su izloženi stalnom iseljavanju, a rodnost stanovništva nije dovoljna kako bi se osigurala bioreprodukcija stanovništva.

Isto vrijedi i za prostor Brodsko-posavske županije. Negativni demografski trendovi koji su karakteristični za prostor cjelokupne Republike Hrvatske na prostoru Brodsko-posavske županije su još izraženiji. Različite društvene, gospodarske i političke promjene koje su zahvatile Republiku Hrvatsku najnegativnije su se, uz još neke druge prostore, odrazile upravo na Brodsko-posavsku županiju.

1.1. Objekt i cilj istraživanja, hipoteze

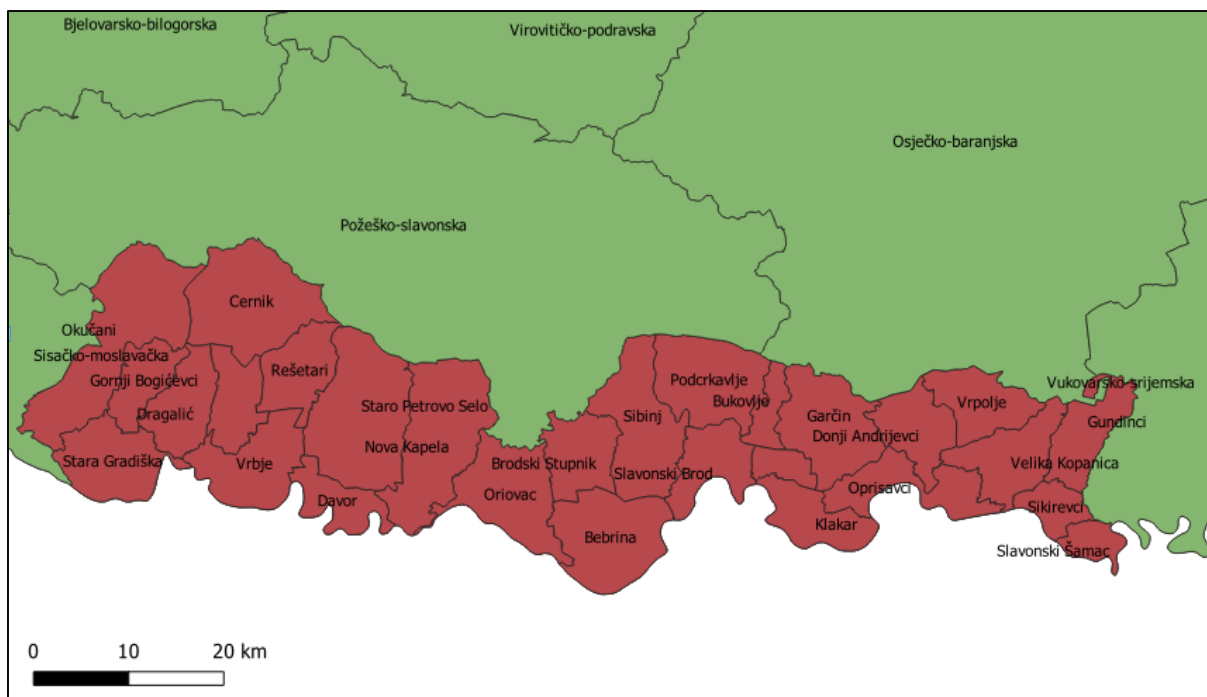
Objekt istraživanja su demografske promjene u Brodsko-posavskoj županiji od 1991. godine pa sve do danas. Cilj istraživanja jest prikazati demografske promjene u Brodsko-posavskoj županiji u tri međupopisna razdoblja (1991.-2001., 2001.-2011., 2011.-2021.) te na temelju dostupnih podataka analizirati kretanje i sastav stanovništva.

Brodsko-posavska županija smještena je u istočnom dijelu Republike Hrvatske te je granična županija prema Bosni i Hercegovini (Sl. 1). Preciznije rečeno, smještena je između rijeke Save na jugu i slavonskih gorja Psunja, Dilja i Požeške gore na sjeveru. Površina joj iznosi 2 030 km², a prema zadnjem popisu stanovništva iz 2021. godine ima 130 267 stanovnika. Administrativno gledano, Brodsko-posavska županija podijeljena je na dva grada (Slavonski Brod i Nova Gradiška) i 26 općina (Sl. 2). Sjedište županije je u Slavonskom Brodu, koji je kao najveći grad nositelj razvoja cjelokupne županije.

Slika 1. Položaj Brodsko-posavske županije u Republici Hrvatskoj

Izvor: Državna geodetska uprava, Registar prostornih jedinica, <https://dgu.gov.hr>

Slika 2. Administrativna podjela Brodsko-posavske županije

Izvor: Državna geodetska uprava, Registar prostornih jedinica, <https://dgu.gov.hr>

Kao što je već ranije u uvodu navedeno, Brodsko-posavsku županiju karakteriziraju negativni demografski trendovi. Iako su negativni demografski trendovi djelomično karakteristični i za čitavu Republiku Hrvatsku, smatra se da su takvi negativni demografski trendovi još i izraženiji u samoj Slavoniji, što dakako vrijedi i za prostor Brodsko-posavske županije. Samim time, hipoteze ovog rada idu u tom smjeru.

Hipoteze:

Hipoteza 1: U razdoblju od 1991. do 2021. godine depopulacija u Brodsko-posavskoj županiji bila je intenzivnija nego na državnoj razini.

Hipoteza 2: Na depopulaciju Brodsko-posavske županije veći utjecaj imala je negativna migracijska bilanca nego negativna prirodna promjena.

1.2. Metodologija istraživanja

Pri izradi rada korištene su metode analize postojeće literature koja se bavi ovom tematikom te njenom kompilacijom, analize statističkih podataka prikupljenih na mrežnim stranicama

Državnog zavoda za statistiku i u drugim dostupnim publikacijama, prikupljanja i obrade kartografskih izvora geografskih podataka te metode izrade dijagrama.

Prilikom pisanja rada, pojavili su se neki metodološki problemi. S obzirom na popise stanovništva 1991. i 2001. godine, za popis stanovništva 2011. godine promijenila se definicija ukupnog stanovništva. Naime, za popis stanovništva 1991. godine u ukupno stanovništvo ubrajali su se svi oni koji su imali prebivalište u Republici Hrvatskoj, bez obzir na trenutnu prisutnost i dugotrajnost izbjivanja iz mjesta prebivališta.

Za popis stanovništva 2001. godine u ukupno stanovništvo ubrajale su se i osobe koje su izvan stalnog mjesta prebivališta dulje od godine dana, a u mjesto prebivališta su se vraćale sezonski ili mjesečno, dok se za popis stanovništva 2011. i 2021. godine u ukupno stanovništvo takve osobe nisu računale. Isto tako, kod ta dva posljednja popisa stanovništva kao dodatni kriterij za uključivanje ili isključivanje određene osobe iz ukupnog stanovništva uzimala se namjera odsutnosti.

2. Pregled prethodnih istraživanja

Postoje neka dosadašnja istraživanja koja se bave određenim demografskim značajkama područja Brodsko-posavske županije ili istoka Republike Hrvatske u pojedinim razdobljima, no do sada nije objavljeno ni jedno istraživanje koje je obuhvatilo popis stanovništva iz 2021. godine. Tako je, primjerice, Živić (2005., 2018.) u svojim radovima analizirao demografske gubitke Istočne Hrvatske tijekom Domovinskog rata i objasnio kako su oni utjecali na promjene demografskih značajki u međupopisnom razdoblju 1991.-2001. godine te je analizirao procese depopulacije i starenja stanovništva na području Istočne Hrvatske. Zaključio je da je stanovništvo Istočne Hrvatske tijekom Domovinskog rata imalo vrlo visoke izravne i migracijske ratne gubitke koji su bitno utjecali na pojavu ukupne depopulacije. Kevo (2007.) je obradio kretanje stanovništva u Brodsko-posavskoj županiji u razdoblju od 1981. do 2001. godine. Poseban je fokus usmjerio na pokušaj utvrđivanja razmjera demografskih promjena Brodsko-posavske županije u tom razdoblju koje su bile posljedice Domovinskog rata. Zaključio je kako je Domovinski rat utjecao na demografska kretanja stanovništva cijele Republike Hrvatske, a na području Brodsko-posavske županije najviše je utjecao na migracijska kretanja i narodnosnu strukturu stanovništva. Babić (2003.) te Jelić (2008.) su također istraživali etničku strukturu stanovništva u razdoblju od 1991. do 2001. godine na području Brodsko-posavske županije, a zaključili su da su se najveće promjene u etničkoj strukturi stanovništva dogodile u odnosu Hrvata i Srba i njihovu udjelu u sastavu stanovništva. Tomičić (2019.) je opisao suvremene demografske značajke Brodsko-posavske županije, a zaključio je da Brodsko-posavsku županiju karakteriziraju negativni demografski trendovi. Zarožinski (2021.) je prikazao povijesni pregled demografskih pojava i procesa u Brodsko-posavskoj županiji u razdoblju od 1857. do 2011. godine, a kao zaključno razmatranje je naveo lošu demografsku sliku Brodsko-posavske županije i projekciju da će stanje biti još i lošije u budućnosti. Kuzmić (2021.) je izložila suvremeni demografski razvoj Slavenskog Broda s analizom sastava stanovništva i prikazom kretanja broja stanovnika od 1991. godine do 2011. godine. Kao zaključak je istaknula najveće demografske probleme Slavenskog Broda u vidu iseljavanja i negativne prirodne promjene.

3. Povijesni pregled naseljenosti Brodsko-posavske županije

Prostor današnje Brodsko-posavske županije ima izrazito dugu povijest naseljenosti. Prva naselja nastala su još za vrijeme prapovijesti, čemu svjedoče i nekoliko arheoloških nalazišta na različitim lokalitetima diljem županije.

Tako su primjerice, u arheološkom nalazištu Galovo koje se nalazi u sjeveroistočnom dijelu Slavenskog Broda, pronađeni razni arheološki ostatci koji potječu iz ranog neolitika (Botić, Minichreiter, 2018). Na brdu Slavča koji se nalazi pokraj Nove Gradiške pronađeni su arheološki nalazi koji svjedoče o prisutnosti sopotske, kostolačke i vučedolske kulture na tom prostoru (Skelac, 1997). Također, na arheološkom nalazištu Zadubravlje koje se nalazi desetak kilometara istočno od Slavenskog Broda pronađeni su ostatci starčevačke kulture koji potječu iz ranog neolitika (Karavanić, 2009).

Razvoj naseljenosti na ovom prostoru ponajprije je uvjetovan povoljnim geografskim položajem i klimom te povoljnim uvjetima za razvoj ratarstva (plodno tlo, blizina rijeke). Primjerice, Slavonski Brod je nastao na prostoru gdje je prigorje Dilja najbliže Savi i na mjestu pogodne točke za prelazak preko rijeke Save te je radi toga imao je istaknuto značenje već u antičkom razdoblju čemu svjedoči i nastanak antičkog grada Marsonie na tom prostoru (Magaš, 2013).

Nakon završetka rimske uprave, odnosno u razdoblju srednjeg vijeka, Slavonski Brod se u pisanim izvorima prvi put spominje 1244. godine, a riječ je o darovnici hrvatsko-ugarskog kralja Bele IV. u kojoj je navedeno da se nalazi na ušću rijeke Mrsunje u Savu i da je bio u posjedu istaknute feudalne obitelji Berislavića Grabarskih (Bartek, 1998).

Kroz razdoblje kasnoga srednjeg i novog vijeka Slavonski Brod je prvotno bio pod osmanskim vlašću, da bi nakon povlačenja Osmanlija postao, isto kao i ostatak prostora današnje Brodsko-posavske županije, sastavni dio Vojne krajine – pograničnog područja Habsburške Monarhije koji je služio kao obrambeni pojas prema Osmanskom Carstvu, a u tu svrhu je početkom 18. stoljeća izgrađena brodska tvrđava (Bartek, 1998). S druge strane, Nova Gradiška je nastala u 18. stoljeću kao potpuno novo naselje i postala je sjedište gradiške pukovnije (Magaš, 2013).

Ukinućem Vojne krajine današnji prostor Brodsko-posavske županije vraća se u sastav Banske Hrvatske u čijem sastavu ostaje sve do raspada Austro-Ugarske. Zatim je ovaj prostor, poput ostatka današnje Republike Hrvatske, bio sastavnim dijelom Kraljevine SHS, Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije da bi njenim raspadom postao sastavnim

dijelom i jednom od 20 županija Republike Hrvatske. Dakle, prostor Brodsko-posavske županije imao je izražen kontinuitet naseljenosti koji je započeo još u razdoblju prapovijesti, a traje sve do danas.

4. Kretanje stanovništva Brodsko-posavske županije

Na kretanje broja stanovnika nekog prostora utječu različiti faktori. Dvije glavne sastavnice kretanja broja stanovnika su prirodno kretanje s jedne te migracijska kretanja s druge strane. Osim te dvije komponente koje najviše utječu na broj stanovnika nekog prostora, na broj stanovnika utječu još poneki vanjski faktori poput ratova, epidemija, prirodnih katastrofa i drugih (Nejašmić, 2005).

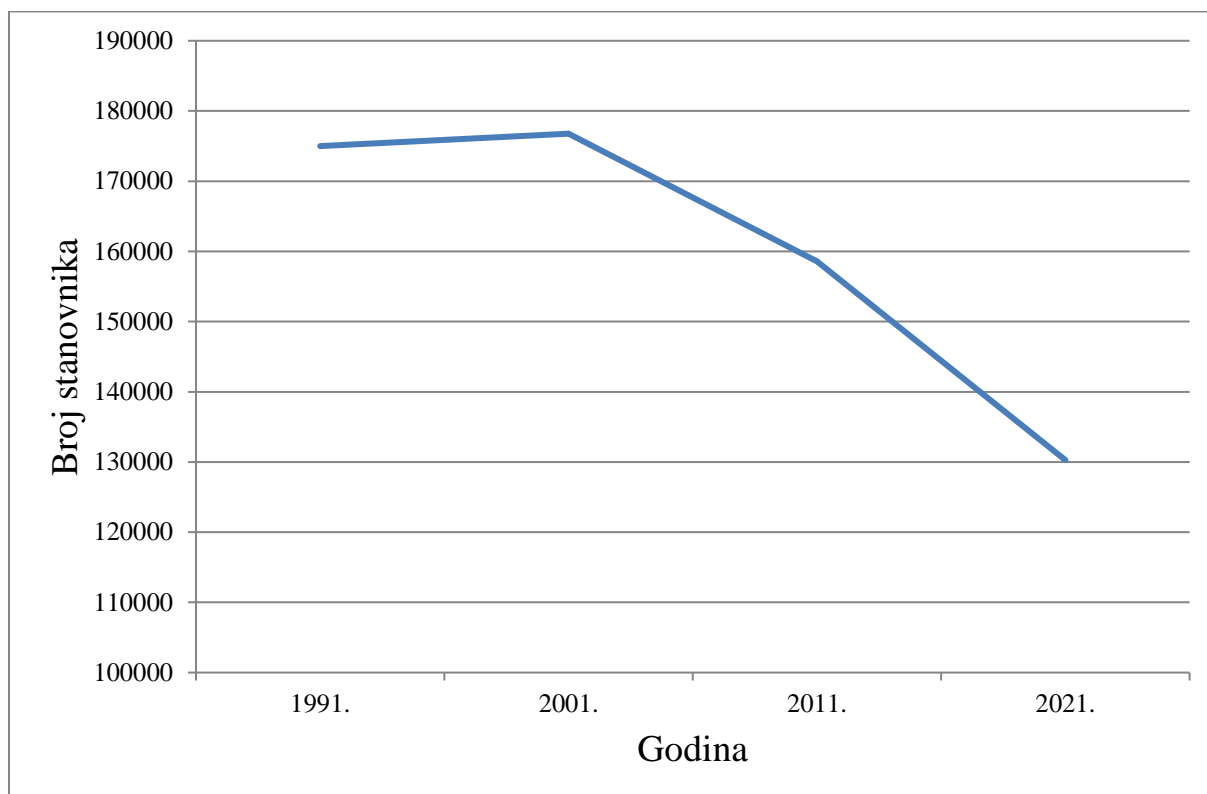
Broj stanovnika Brodsko-posavske županije 1991. godine iznosio je 174 998 (Sl. 3). U međupopisnom razdoblju od 1991. do 2001. godine taj je broj stanovnika porastao za 1% te je 2001. godine iznosio 176 765, dok je prosječan godišnji rast stanovnika iznosio 177 (Sl. 3). Na kretanje broja stanovnika u ovom međupopisnom razdoblju izrazito je utjecao Domovinski rat. Naime, Brodsko-posavska županija je uslijed Domovinskog rata zabilježila velike demografske gubitke, kako izravne tako i one neizravne, koje ukupno iznose oko 23 000 ljudi, no oni su u popisu stanovništva iz 2001. godine neprimjetni jer su kompenzirani useljavanjem protjeranog hrvatskog stanovništva iz Bosanske Posavine (Kevo, 2008).

Popisom stanovništva iz 2011. godine zabilježeno je 158 575 stanovnika što znači da je došlo do smanjenja broja stanovnika za više od 10% u usporedbi s brojem stanovnika u 2001. godini (Sl. 3). Prosječno se svake godine broj stanovnika smanjivao za 1 819 stanovnika.

Pad broja stanovnika nastavio se i u sljedećem međupopisnom razdoblju te je broj stanovnika 2021. godine iznosio 130 267 (Sl. 3). U usporedbi s 2011. godinom, broj stanovnika se smanjio za više od 17%, s prosječnim godišnjim smanjenjem od 2 831, a ako se usporedi broj stanovnika 2021. godine s brojem stanovnika 1991. godine, dolazi se do zaključka da se broj stanovnika Brodsko-posavske županije smanjio za 44 731 što je smanjenje za nešto više od 25%, a godišnji prosjek pada broja stanovnika u ovom tridesetogodišnjem razdoblju iznosio je 1 479. Najveći uzroci takvog smanjenja broja stanovnika su svakako negativna prirodna i migracijska kretanja što je pak posljedica loših gospodarskih i drugih životnih uvjeta u Brodsko-posavskoj županiji.

S obzirom da je i Republika Hrvatska u razdoblju od 1991. do 2021. godine doživjela depopulaciju stanovništva, zanimljivo je usporediti gdje je depopulacija bila intenzivnija – u Brodsko-posavskoj županiji ili u Republici Hrvatskoj. Ako se broj stanovnika Republike Hrvatske prema popisu stanovništva iz 1991. godine (4 784 265) dovede u relativan odnos s brojem stanovnika prema popisu stanovništva iz 2021. godine (3 817 833), jednostavnim izračunom zaključuje se kako se broj stanovnika Republike Hrvatske smanjio za 19,07%. S

druge strane, broj stanovnika Brodsko-posavske županije se smanjio za 25,56% što je jasan pokazatelj da je proces depopulacije bio intenzivniji u Brodsko-posavskoj županiji.

Slika 3. Kretanje broja stanovnika Brodsko-posavske županije od 1991. do 2021. godine

Izvor: Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857.-2011., DZS, Zagreb; Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001., Kontingenti stanovništva, po gradovima/općinama, popis 2001., DZS, Zagreb; Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Kontingenti stanovništva, po gradovima/općinama, popis 2011., DZS, Zagreb; Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021., Kontingenti stanovništva, po gradovima/općinama, popis 2021., DZS, Zagreb, <https://www.dzs.hr/>

4.1. Prirodno kretanje stanovništva

Pod prirodnim kretanjem stanovništva podrazumijeva se kretanje stanovništva koje ovisi o određenim prirodnim, odnosno biološkim faktorima. Ipak, valja naglasiti kako na prirodno kretanje stanovništva ne djeluju samo biološki već i neki drugi čimbenici poput društveno-gospodarskih, psiholoških ili kulturnih. Prema tome, glavne sastavnice prirodnog kretanja stanovništva su rodnost (natalitet) i smrtnost (mortalitet), dok se razlika između te dvije veličine, odnosno rodnosti i smrtnosti naziva prirodna promjena koja može biti pozitivna (prirodni prirast) i negativna (prirodni pad) (Nejašmić, 2005).

Osim toga, dobar pokazatelj prirodne promjene stanovništva jest vitalni indeks koji pokazuje broj živorođene djece na 100 umrlih osoba (Nejašmić, 2005). Vitalni indeks je prvenstveno dobar pokazatelj smjera bioreprodukcije; ako je vitalni indeks viši od 100, tada se broj stanovnika povećava prirodnom promjenom, no ako je vitalni indeks niži od 100, tada se broj stanovnika smanjuje prirodnom promjenom, odnosno dolazi do depopulacije stanovništva (Nejašmić, 2005).

Rodnost (natalitet) je pozitivna komponenta prirodnog kretanja stanovništva, a najjednostavniji pokazatelj rodности određenog stanovništva je opća stopa rodности, koja se može odnositi na ukupan broj rođenih u jednoj godini (stopa bruto rodности) ili na ukupan broj živorođene djece u jednoj godini (stopa neto rodности) na tisuću stanovnika (Nejašmić, 2005). Negativna sastavnica prirodnog kretanja stanovništva naziva se smrtnost (mortalitet), a ova je sastavnica važan pokazatelj društveno-gospodarskih procesa te stanja u zdravstvenoj zaštiti stanovništva određenog prostora (Nejašmić, 2005). Najjednostavniji pokazatelj smrtnosti jest opća (sirova) stopa smrtnosti koja prikazuje broj umrlih na tisuću stanovnika u jednoj godini (Nejašmić, 2005).

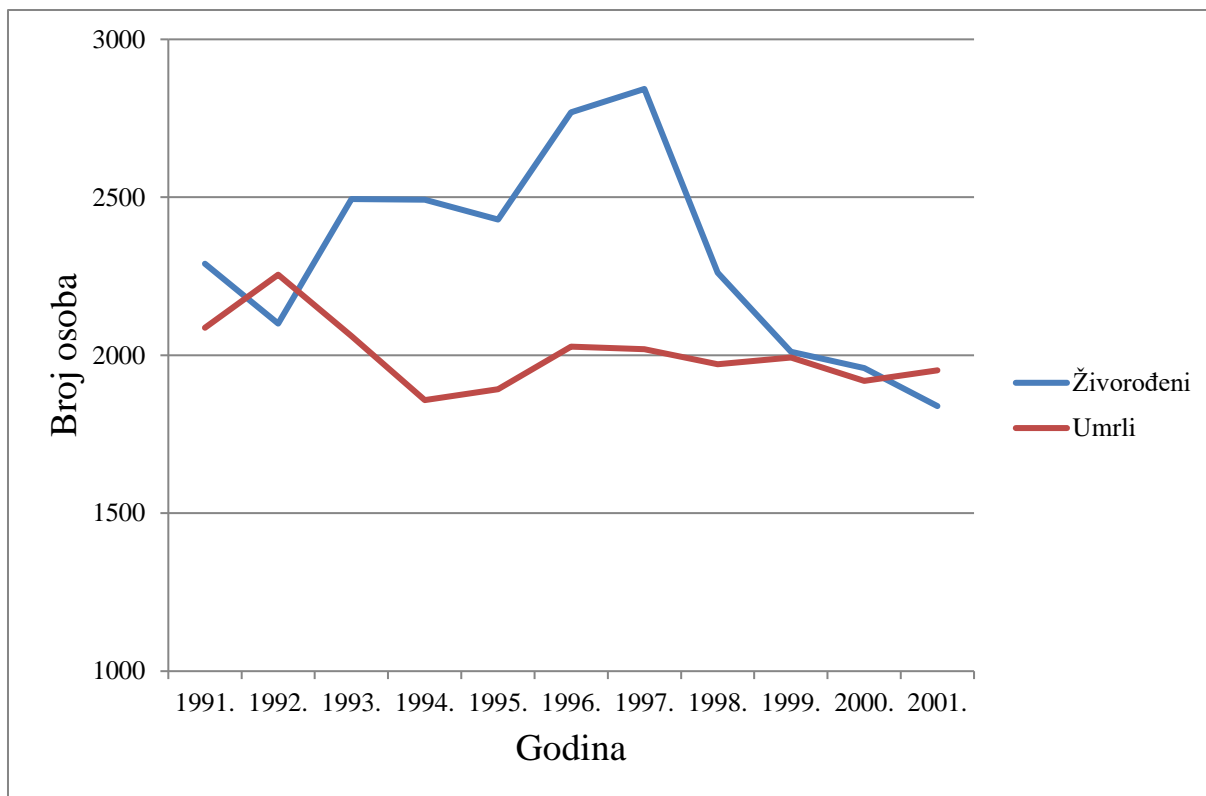
U međupopisnom razdoblju od 1991. do 2001. godine prosječna stopa prirodne promjene iznosila je 1,82%, dakle prirodna promjena bila je pozitivna, odnosno rodilo se više živorođene djece nego što je umrlo osoba u tom razdoblju. Ako analiziramo svaku pojedinu godinu ovog međupopisnog razdoblja, uočavamo da je svake godine prirodna promjena bila pozitivna, osim u slučaju 1992. i 2001. godine (Sl. 4). Već 1991. godine ratna zbivanja su uzrokovala nepovoljne tendencije u prirodnom kretanju stanovništva koje se kulminirale već spomenute 1992. godine kada je Brodsko-posavska županija imala negativnu prirodnu promjenu (Babić, 1997).

Ipak, već 1993. godine trend se ponovno promijenio, natalitet je opet bio veći od mortaliteta te je vitalni indeks ponovno postao pozitivan (Babić, 1997). Isto tako, vitalni indeks je bio velikom većinom iznad 100, što pokazuje da se razdoblje pozitivne prirodne promjene nastavilo (Sl. 5). Jedine dvije godine kada je vitalni indeks bio niži od 100 bile su već ranije spomenute godine kada je došlo do prirodnog pada stanovništva - 1992. i 2001. godina (Sl. 5). Za 1992. godinu možemo pretpostaviti jasan razlog. Naime, poznato je da te godine ratna razaranja počinju zahvaćati i područje Brodsko-posavske županije, pogotovo njezin najveći i najvažniji grad Slavonski Brod. Ta ratna razaranja su utjecala i na smanjenje broja živorođenih osoba, ali isto tako i zbog ratnih žrtava i na povećanje smrtnosti stanovništva. S druge strane, za 2001. godinu se može reći da je ona zapravo nagovještaj negativnih

demografskih trendova koje slijede Brodsko-posavskoj županiji u nadolazećim razdobljima. Iako je te godine vitalni indeks iznosio 94,21 što je znatno niže kada ga usporedimo s prosjekom ovoga međupopisnog razdoblja, taj će se iznos u budućim razdobljima još dodatno smanjivati tako da će vitalni indeks iz 2001. godine biti viši od svih sljedećih godišnjih vitalnih indeksa u razdoblju sve do danas. S druge strane, najviši vitalni indeksi u ovom međupopisnom razdoblju bili su u godinama nakon 1992., dakle od 1993. do 1997. godine (Sl. 5).

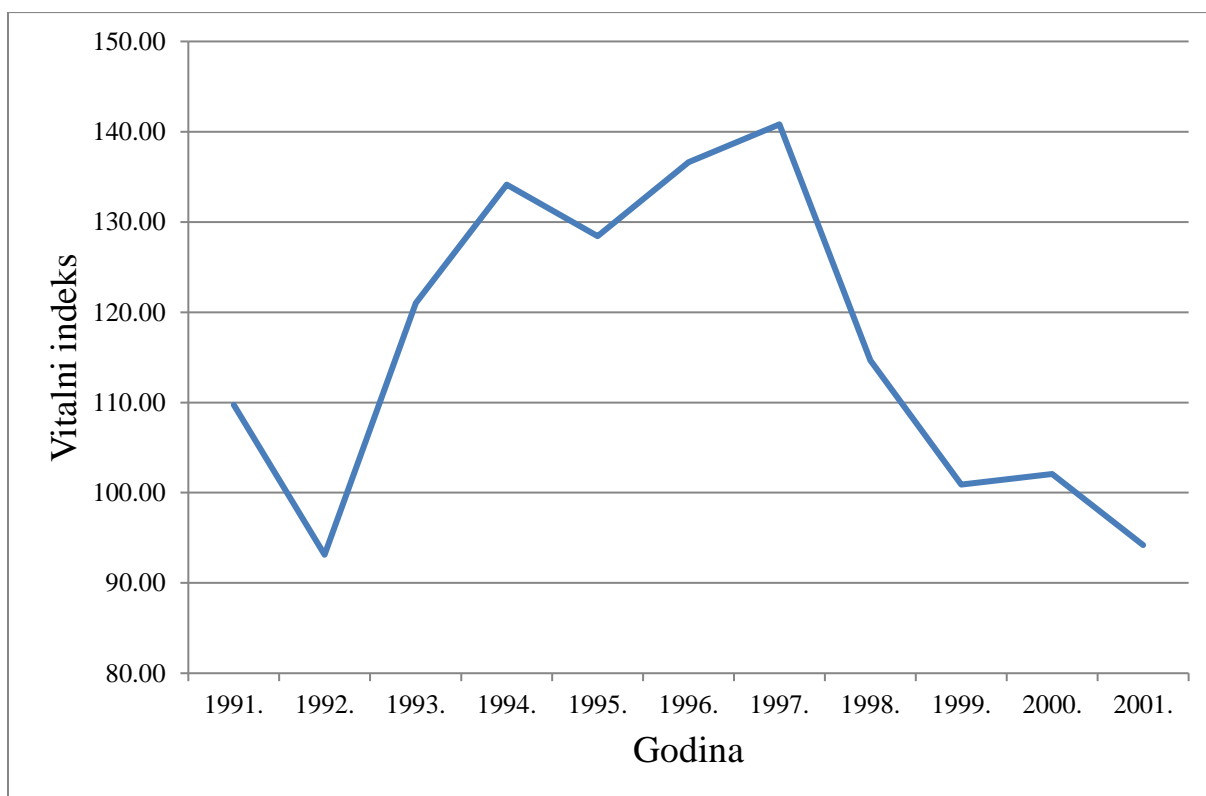
Analizirajući rodnošću u ovom međupopisnom razdoblju, primjećuju se neke zanimljive stvari. Naime, u usporedbi s prve dvije godine ovog međupopisnog razdoblja, dakle 1991. i 1992. godinom, uočavamo da broj živorođenih znatno raste od 1993. pa sve do 1997. godine kada je broj živorođene djece iznosio za ovo međupopisno razdoblje rekordnih 2 843 (Sl. 4). Takvo stanje se može objasniti u kontekstu izbivanja Domovinskog rata na ovom prostoru, kao i njegovim završetkom. Poznato je da često nakon ratnih zbivanja dolazi do pojave koja se u demografiji naziva *baby boom* kada nakon ratnih zbivanja dolazi do povećane rodnošću stanovništva. U ovom međupopisnom razdoblju prosječna opća stopa rodnošću iznosila je 11,93%.

S druge strane, prosječna opća stopa smrtnosti u ovom promatranom međupopisnom razdoblju iznosila je 9,02%. Najveći broj umrlih zabilježen je 1992. godine, velikim dijelom zbog već spomenutih ratnih razaranja koja su pogodila ovu županiju (Sl. 4). Nakon te godine, godišnji broj umrlih se stabilizirao i održao na više-manje prosječnoj razini koja odgovara tom cijelom međupopisnom razdoblju.

Slika 4. Kretanje broja živorođenih i umrlih u Brodsko-posavskoj županiji od 1991. do 2001. godine

Izvor: Vitalna statistika, Državni zavod za statistiku, <https://www.dzs.hr/>

Slika 5. Kretanje vitalnog indeksa Brodsko-posavske županije od 1991. do 2001. godine

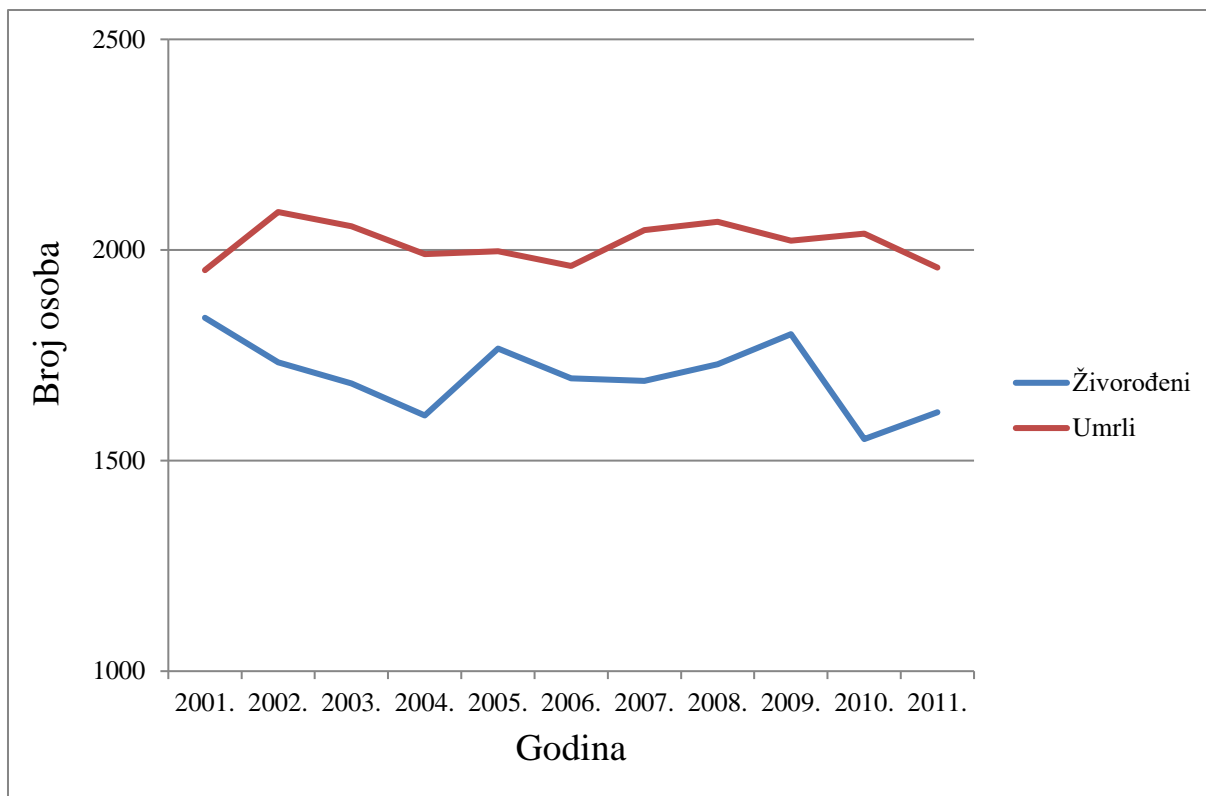
Izvor: Vitalna statistika, Državni zavod za statistiku, <https://www.dzs.hr/>

U međupopisnom razdoblju od 2001. do 2011. godine prosječna stopa prirodne promjene iznosila je -1,68%. Dakle, Brodsko-posavska županija je u ovom međupopisnom razdoblju zabilježila negativnu prirodnu promjenu, odnosno, broj umrlih je bio viši nego broj živorođenih. Svaka pojedinačna godina promatranog razdoblja zabilježila je negativnu prirodnu promjenu, što će nažalost postati trend koji će se nastaviti i u razdobljima koja slijede.

Vitalni indeks je varirao, no niti u jednoj godini spomenutog međupopisnog razdoblja nije dosegnuo iznos viši od 90 (Sl. 7). To je značilo da je prostor Brodsko-posavske županije ušao u fazu depopulacije stanovništva s negativnom prirodnom promjenom koja će ga pratiti sve do danas. Najniži je bio 2010. godine kada je iznosio 76,07 što bi se moglo povezati s posljedicama financijske krize koja je tada zahvatila cijeli svijet pa tako i područje Hrvatske, no i taj iznos će ostati najviši zabilježen iznos vitalnog indeksa sve do kraja međupopisnog razdoblja od 2011. do 2021. godine što je samo potvrda kontinuiranog nastavka negativnih demografskih trendova u Brodsko-posavskoj županiji.

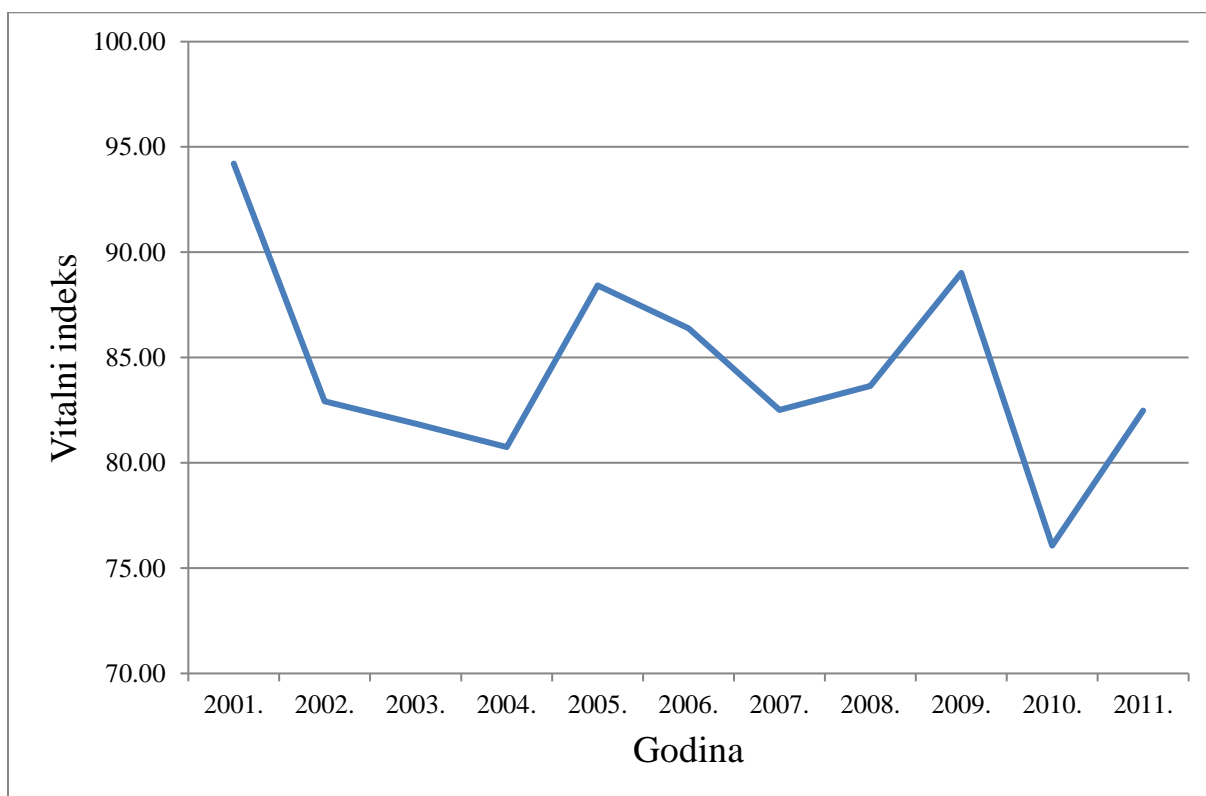
Prosječna opća stopa rodosti iznosila je 9,02‰ što je samo nastavak trenda pada stope kada se uspoređi s prethodnim međupopisnim razdobljem. Najviši broj živorođenih zabilježen je 2001. godine kada je iznosio 1 839, a u kasnijim godina on je s određenim iznimkama sve više opadao da bi u 2011. godini iznosio 1 615 (Sl. 6).

Što se tiče smrtnosti, u ovom međupopisnom razdoblju zabilježen je viši broj umrlih stanovnika nego u prethodnom međupopisnom razdoblju, a isto tako, ako se uzme u obzir prosjek smrtnih slučajeva, može se zaključiti kako je on viši od 2 000 godišnje. Prosječna opća stopa smrtnosti iznosi 10,70‰ što je također porast u usporedbi s prethodnim međupopisnim razdobljem.

Slika 6. Kretanje broja živorođenih i umrlih u Brodsko-posavskoj županiji od 2001. do 2011. godine

Izvor: Vitalna statistika, Državni zavod za statistiku, <https://www.dzs.hr/>

Slika 7. Kretanje vitalnog indeksa u Brodsko-posavskoj županiji od 2001. do 2011. godine

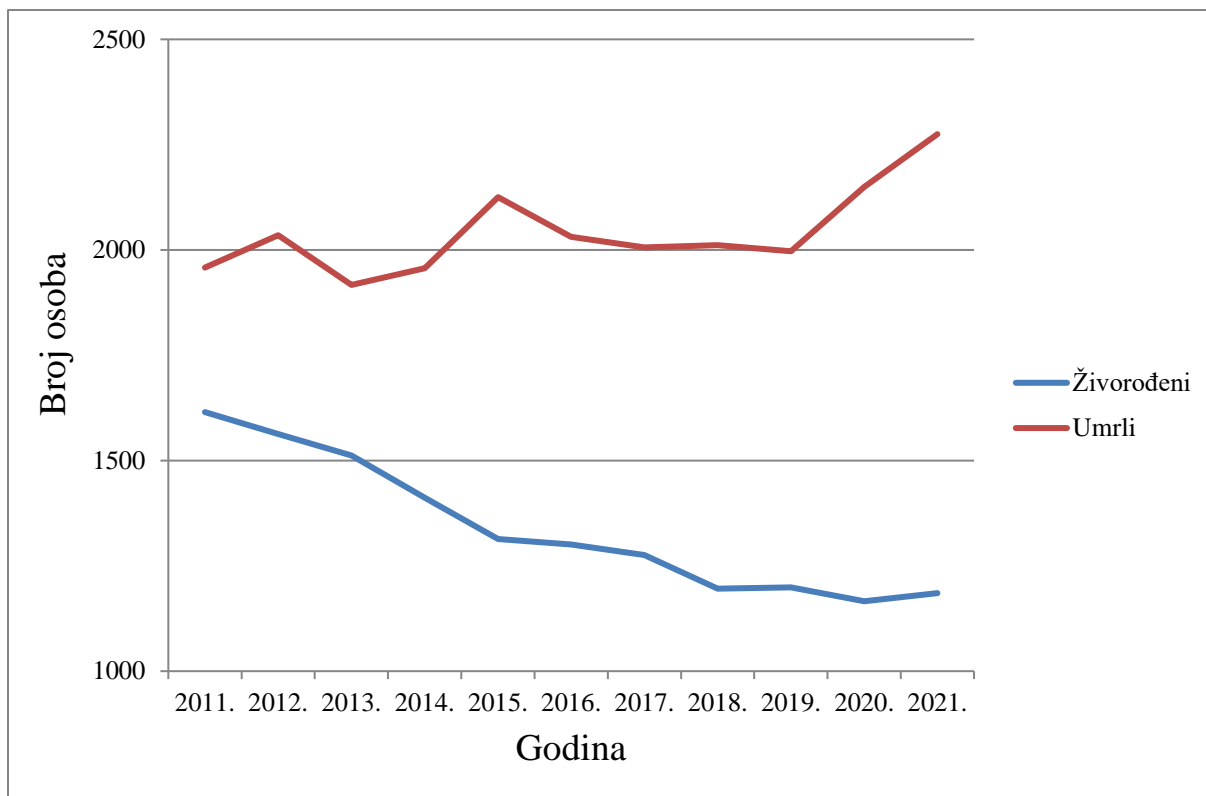
Izvor: Vitalna statistika, Državni zavod za statistiku, <https://www.dzs.hr/>

U međupopisnom razdoblju od 2011. do 2021. negativni demografski trend koji je započeo u prethodnom razdoblju se nastavio. U ovom razdoblju ponovno je zabilježena negativna prosječna stopa prirodne promjene koja je iznosila -4,12‰. Također, nastavio se i trend iz prethodnog međupopisnog razdoblja kada je u svakoj pojedinačnoj godini zabilježena negativna prirodna promjena (Sl. 8).

Vitalni indeks se dodatno smanjivao te je 2021. godine iznosio 52,09 što je također veliki pad iznosa vitalnog indeksa ako se uspoređi s vrijednostima iz prethodnih međupopisnih razdoblja (Sl. 9). Taj iznos vitalnog iznosa samo je 2011. godine bio iznad 80, a nakon 2011. godine nastavio je padati da bi na kraju ovoga međupopisnog razdoblja dosegao već spomenuti, izrazito niski iznos od 52,09 (Sl. 9).

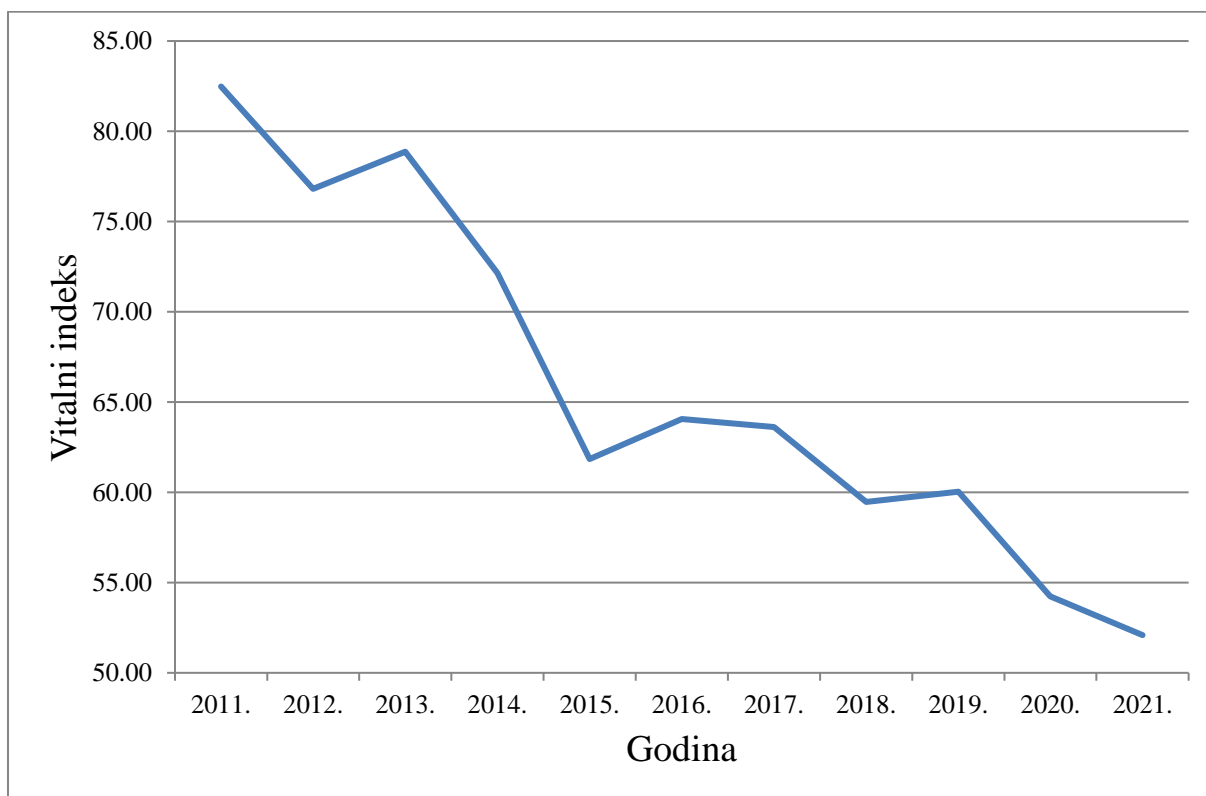
Prosječna stopa rodности iznosila je 8,28‰. Broj živorođene djece kontinuirano je padao od 2001. godine pa sve do posljednje godine promatranog međupopisnog razdoblja (Sl. 8).

Broj umrlih nastavio je prosječno iznositi više od 2 000 tijekom cijeloga ovog razdoblja, a isto tako porasla je i prosječna opća stopa smrtnosti koja je iznosila 12,40‰.

Slika 8. Kretanje broja živorođenih i umrlih u Brodsko-posavskoj županiji od 2011. do 2021. godine

Izvor: Vitalna statistika, Državni zavod za statistiku, <https://www.dzs.hr/>

Slika 9. Kretanje vitalnog indeksa Brodsko-posavske županije od 2011. do 2021. godine

Izvor: Vitalna statistika, Državni zavod za statistiku, <https://www.dzs.hr/>

U konačnici, primjećuje se kako je prirodna promjena Brodsko-posavske županije u razdoblju od 1991. do 2021. godine bila negativna što je jedan od uzroka smanjenja broj stanovnika Brodsko-posavske županije u navedenom razdoblju. Negativnom prirodnom promjenom, odnosno prirodnim padom, broj stanovnika Brodsko-posavske županije smanjio za 6 975 osoba, a stopa prirodne promjene je iznosila -1,52%. Takvi demografski pokazatelji sasvim su sigurno samo potvrda negativnoga demografskog trenda koji je već duže vrijeme prisutan u Brodsko-posavskoj županiji.

4.2. Migracijska kretanja stanovništva

Kretanje stanovništva nekog prostora nije posljedica samo bioloških faktora, odnosno ne ovisi samo o prirodnom kretanju, nego ovisi i o prostornoj pokretljivosti stanovništva (Friganović, 1990). Brojni čimbenici utječu na prostornu pokretljivost. Primjerice, među najvažnijima su gospodarski čimbenici koji proizlaze ponajviše iz prostorne neusklađenosti gospodarske i populacijske stope rasta, socijalni, demografski i mnogi drugi čimbenici (Nejašmić, 2005).

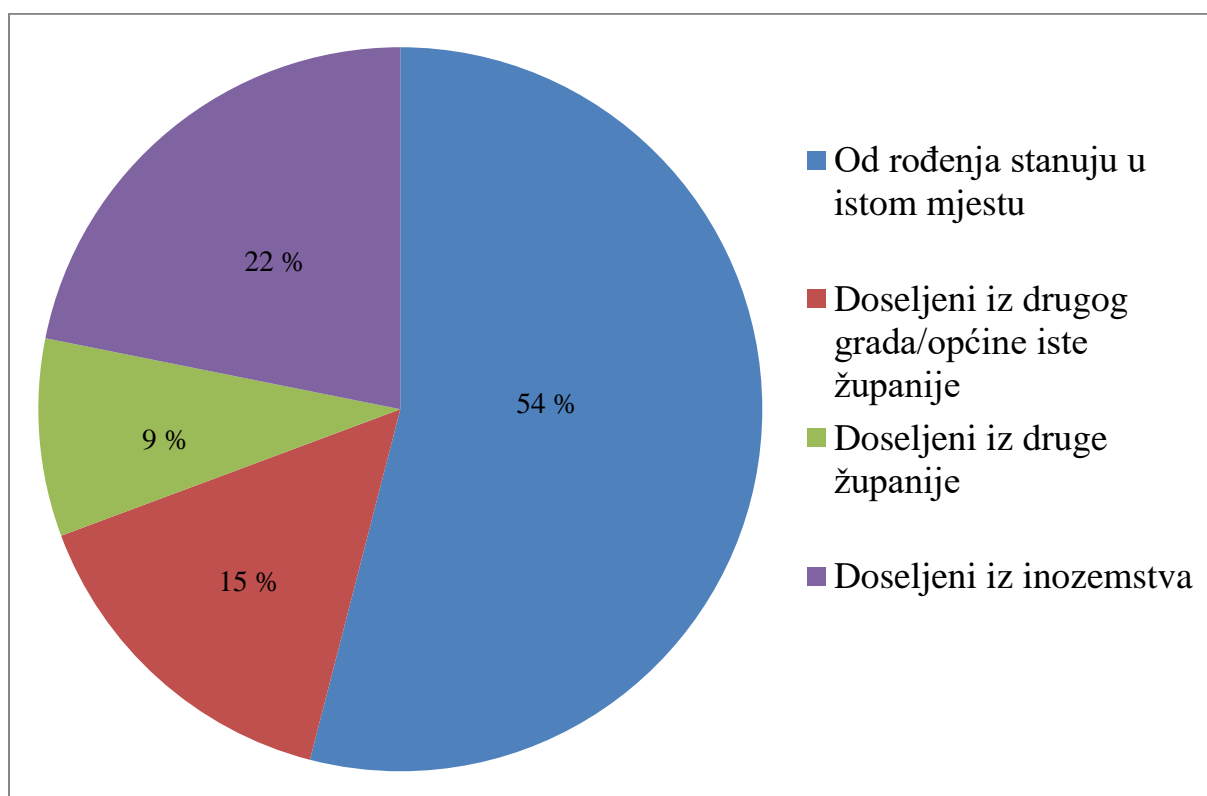
Pod pojmom migracija podrazumijevamo promjenu mjesta stalnog boravka bez obzira na udaljenost, a mogu biti privremene ili trajne, te unutar ili preko administrativnih granica (Nejašmić, 2005). Glavne sastavnice migracije su useljavanje (imigracija) i iseljavanje (emigracija), dok razliku između dvije sastavnice, odnosno useljavanja i iseljavanja nazivamo migracijski saldo ili migracijska bilanca (Nejašmić, 2005). Shodno tome, razlika između doseljenika i iseljenika može biti pozitivna ili negativna; ako je razlika pozitivna, odnosno broj useljenika na nekom prostoru je veći od broja iseljenika, riječ je o pozitivnom migracijskom saldu kojeg nazivamo mehanički prirast, a ukoliko je razlika između broja doseljenika i iseljenika negativna, riječ je o negativnom migracijskom saldu kojeg još nazivamo mehanički pad (Nejašmić, 2005).

Na migracijska obilježja Brodsko-posavske županije nakon 1991. godine direktno ili indirektno utjecali su brojni društveno-politički faktori; od događaja povezanih s političkim prilikama u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji, izbijanja Domovinskog rata pa sve do ulaska Republike Hrvatske u Europsku uniju i svih posljedica do kojih je taj ulazak općenito doveo na društveno-političkom planu. Zbog toga je važno prikazati migracijska

obilježja Brodsko-posavske županije kako bi se utvrdilo na koji način su prethodno navedeni događaji na njih utjecali.

Nažalost, zbog nedostataka samih podataka o migracijskim obilježjima Brodsko-posavske županije (odnosno tadašnjih općina Slavonski Brod i Nova Gradiška) nije ih bilo moguće detaljnije prikazati i analizirati za 1991. godinu. Iz toga razloga analiza započinje od 2001. godine, odnosno na temelju podataka popisa stanovništva iz 2001. godine.

Naime, prema tom popisu 54% stanovnika je od rođenja živjelo u Brodsko-posavskoj županiji, dok je udio doseljenog stanovništva u Brodsko-posavsku županiju iznosio 46% (Sl. 10). Najveći broj doseljenog stanovništva, njih 22%, doselio je iz inozemstva, od toga velika većina iz Bosne i Hercegovine, što se jasno može povezati s migracijama stanovništva uzrokovanim ratnim zbivanjima u Bosni i Hercegovini, odnosno Bosanskoj Posavini 1990-ih (Sl. 10). Drugi najveći udio doseljenih došao je iz drugog grada ili općine Brodsko-posavske županije (njih 15%), dok je 9% stanovnika doselilo iz neke druge županije (Sl. 10).

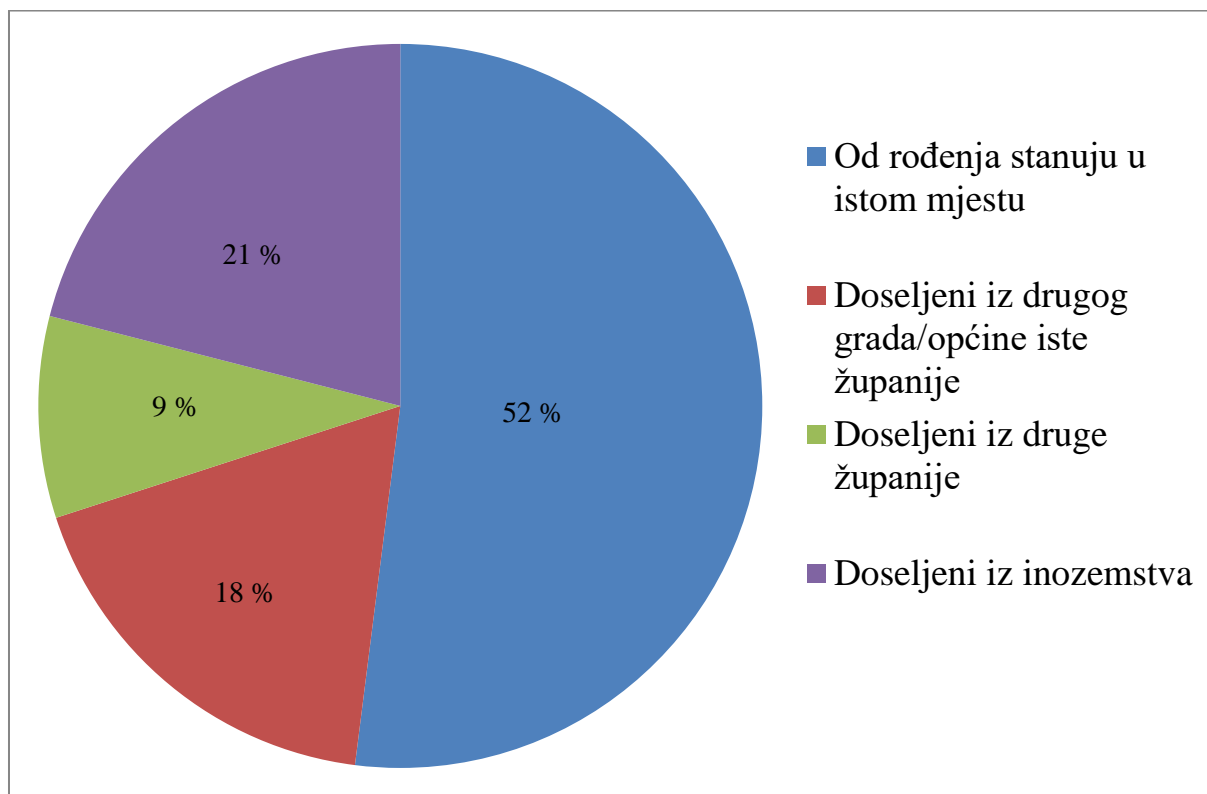

Slika 10. Migracijska obilježja stanovništva Brodsko-posavske županije 2001. godine

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001., Stanovništvo prema migracijskim obilježjima, po gradovima/općinama, popis 2001., DZS, Zagreb, <https://www.dzs.hr/>

Migracijska obilježja Brodsko-posavske županije se nisu značajno promijenila ako se pogledaju podaci popisa stanovništva iz 2011. godine. Prema tom popisu, broj stanovnika koji

je od rođenja živio u Brodsko-posavskoj županiji iznosio je 52%, dok je 48% stanovnika u nekom trenutku svoga života promijenilo mjesto boravišta, odnosno doselilo se u Brodsko-posavsku županiju (Sl. 11). Od tih 48% doseljenih stanovnika, najveći broj ih se doselio iz inozemstva (22%) i to najviše iz Bosne i Hercegovine kao i u prethodnom međupopisnom razdoblju te iz Njemačke (Sl. 11). Oko 18% stanovnika doselilo je iz nekog drugog grada ili općine Brodsko-posavske županije dok se 9% stanovnika doselilo iz neke druge županije (Sl. 11).

Slika 11. Migracijska obilježja stanovništva Brodsko-posavske županije 2011. godine

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Stanovništvo prema migracijskim obilježjima, po gradovima/općinama, popis 2011., DZS, Zagreb, <https://www.dzs.hr/>

Jedan od najvažnijih događaja koji je odredio migracijska obilježja Brodsko-posavske županije bio je ulazak Republike Hrvatske u Europsku uniju 2013. godine. To je omogućilo velikom broju ljudi lakši pronalazak posla u inozemstvu, odnosno drugim državama Europske unije, što je posljedično dovelo do povećane emigracije. Kako bi se detaljnije razmotrila migracijska kretanja nakon ulaska u Europsku uniju, analizirat će se odnos broja doseljenih i odseljenih stanovnika Brodsko-posavske županije 2012. godine kada Republika Hrvatska još nije bila članica Europske unije, i razdoblja od 2012. godine do 2021. godine, kada je Republika Hrvatska punopravni član Europske unije.

U 2012. godini na prostor Brodsko-posavske županije doselilo je 2 139 stanovnika, dok je iz županije odselilo 3 618 stanovnika. Dakle, iz ovih podataka vidljivo je da je i u godini prije ulaska Republike Hrvatske u Europsku Uniju migracijska bilanca Brodsko-posavske županije bila negativna, no podaci iz sljedećih godina promatranog razdoblja, dakle od 2013. do 2021. godine, pokazuju da se takav negativni migracijski trend znatno pogoršao, s izuzetkom 2013. godine.

Naime, od 2014. do 2017. godine broj odseljenih stanovnika iz Brodsko-posavske županije se kontinuirano povećavao, dok se broj doseljenih stanovnika smanjivao, s izuzetkom 2016. godine te je 2017. godine spomenuti negativni migracijski trend dosegao svoj vrhunac (Tab. 1). Godine 2018. došlo je do smanjenja broja odseljenih stanovnika u promatranom razdoblju, a takav trend se nastavio sve do kraja promatranog razdoblja (Tab. 1). S druge strane, zabilježen je i trend povećanja broja doseljenih stanovnika s izuzetkom posljednje godine promatranog razdoblja.

Tablica 1. Doseljeni i odseljeni u Brodsko-posavskoj županiji od 2013. do 2021. godine

Godina	Doseljeni	Odseljeni	Migracijski saldo
2013.	2 360	3 649	-1 289
2014.	2 470	4 078	-1 608
2015.	2 275	4 511	-2 236
2016.	2 414	5 165	-2 751
2017.	2 137	5 835	-3 698
2018.	2 549	4 787	-2 238
2019.	2 549	4 626	-2 077
2020.	3 049	3 618	-569
2021.	2 747	3 618	-871

Izvor: Gradovi u statistici, Državni zavod za statistiku, <https://www.dzs.hr/>

Analizom podataka o broju doseljenih i odseljenih stanovnika u Brodsko-posavskoj županiji u razdoblju od 2012. do 2021. godine zaključuje se da je ulaskom Republike Hrvatske u Europsku uniju 2013. godine postupno došlo do kulminacije iseljavanja iz Brodsko-posavske županije koje je 2017. godine doseglo vrhunac. To je jasan pokazatelj negativnog utjecaja ulaska Republike Hrvatske u Europsku uniju na migracijska kretanja stanovništva. S druge strane, nakon 2017. godine došlo je do trenda smanjenja broja odseljenih koji je trajao do

2021. godine, a došlo je i do djelomičnog povećanja broja doseljenih u županiju. To je pokazatelj začetka trenda povratka dijela iseljenika u Brodsko-posavsku županiju s obzirom da se veliki dio njih vratio iz inozemstva. Od ukupnog broja doseljenog stanovništva Brodsko-posavske županije 2021. godine, 60% njih doselilo je iz inozemstva, dok je 40% doseljenog stanovništva doselilo iz neke druge županije Republike Hrvatske (URL 1).

Za prvo međupopisno razdoblje, dakle razdoblje od 1991. do 2001. godine, migracijski saldo iznosio je -1 686, što znači da se u tom razdoblju iz Brodsko-posavske županije odselilo 1 686 stanovnika više nego što se u nju doselilo (Tab. 2). Na negativnu migracijsku bilancu snažan utjecaj imaju pojedina zbivanja iz Domovinskog rata u kojem je došlo do značajnog iseljavanja stanovništva srpske narodnosti iz županije, posebice iz njezinih zapadnih dijelova. Negativna migracijska bilanca se nastavila i u sljedeća dva međupopisna razdoblja te je migracijski saldo za međupopisno razdoblje od 2001. do 2011. godine iznosio -14 717, a za međupopisno razdoblje od 2011. do 2021. godine -20 585 (Tab. 2). Posebno je veliki demografski problem iznimno veliki porast broja odseljenih stanovnika iz Brodsko-posavske županije od 1991. godine. Još jedan podatak koji pokazuje lošu situaciju kada su u pitanju migracije kaže da su u razdoblju od 2011. do 2017. godine apsolutno sve administrativne jedinice županije imale negativnu migracijsku bilancu što predstavlja veliki demografski problem koji može dovesti do demografskog izumiranja ovog prostora.

Tablica 2. Migracijski saldo Brodsko-posavske županije od 1991. do 2021. godine po međupopisnim razdobljima

Međupopisno razdoblje	Migracijski saldo
1991.-2001.	-1 686
2001.-2011.	-14 717
2011.-2021.	-20 585

Izvor: Vitalna statistika, Državni zavod za statistiku; Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857.-2001., DZS, Zagreb; Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, popis 2011., DZS, Zagreb; Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021., Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, popis 2021., DZS, Zagreb, <https://www.dzs.hr/>

Slično kao i kod prirodnog kretanja stanovništva Brodsko-posavske županije, i migracijska kretanja stanovništva su zabilježila negativan trend. Generalno gledano, u razdoblju od 1991. do 2021. godine migracijska bilanca Brodsko-posavske županije iznosila je -36 988. Iz toga podatka se može zaključiti kako su migracijska kretanja zapravo imala najveći utjecaj na

depopulaciju Brodsko-posavske županije u tom razdoblju, s izuzetkom međupopisnog razdoblja od 1991. do 2001. godine kada je zbog ratnih okolnosti smrtnost bila povećana, a broj useljenih stanovnika iz Bosne i Hercegovine u Brodsko-posavsku županiju u porastu. Kada se na to nadoda već spomenuti negativni trend prirodnog kretanja stanovništva, jasno je da se radi o izuzetno nezavidnoj demografskoj situaciji koji predstavlja sve izraženiji problem za Brodsko-posavsku županiju.

Iz svega navedenog, poprilično je jasno kako se Brodsko-posavska županija, isto kao i čitava Istočna Hrvatska, nalazi u fazi izrazite depopulacije, i to u sva tri njezina agregatna oblika: ukupnoj, prirodnoj i emigracijskoj depopulaciji (Živić, 2017). Hoće li se takvi negativni demografski trendovi nastaviti i u budućnosti, ostaje za vidjeti.

5. Sastav stanovništva

Pod pojmom stanovništva podrazumijevamo određenu skupinu ljudi koja trajno boravi na nekom prostoru, a samim time takva skupina ljudi sastavljena je od različitih pojedinaca koji utječu na različita obilježja ukupnog stanovništva. Prema tome, pojam sastava stanovništva prema određenom obilježju označava razdiobu pojedinca prema određenim varijablama tog obilježja (Nejašmić, 2005). Kategorija sastava stanovništva izrazito je promjenjiva kategorija i mijenja se pod utjecajem različitih čimbenika te ju treba promatrati u uzročno-posljedičnoj vezi s dinamikom stanovništva (Nejašmić, 2005).

Iako se stanovništvo može grupirati prema različitim obilježjima, najčešće ih grupiramo u skupine prema biološkim obilježjima u kojima je najvažnije prikazati sastav stanovništva prema spolu i dobi; prema društveno-gospodarskim obilježjima u kojima prikazujemo sastav stanovništva prema gospodarskoj djelatnosti, aktivnosti, zanimanju, obrazovanju i sl. te prema kulturno-antropološkim obilježjima gdje prikazujemo sastav stanovništva prema rasnim, narodnosnim, vjerskim, jezičnim i sličnim obilježjima (Nejašmić, 2005).

5.1. Biološki sastav stanovništva

Biološki sastav, odnosno sastav prema spolu i dobi je u najvećoj mjeri uvjetovan prirodnim kretanjem stanovništva, migracijama te drugim vanjskim čimbenicima (Nejašmić, 2005). Sastav stanovništva prema spolu prikazuje brojčani odnos između muškog i ženskog stanovništva određenog prostora, a razlike u sastavu stanovništva prema spolu i dobi između pojedinih prostornih jedinica su posljedice društveno-gospodarskih i kulturoloških značajki (Nejašmić, 2005). Najvažniji pokazatelji sastava stanovništva prema spolu su koeficijent maskuliniteta koji se odnosi na broj muških na 100 ženskih stanovnika, ili koeficijent feminiteta koji pokazuje broj ženskih na 100 muških stanovnika (Nejašmić, 2005).

S druge strane, sastav stanovništva prema dobi jedan je od najbitnijih pokazatelja potencijalne živosti i biodinamike stanovništva određenog prostora, a promjene u dobnom sastavu stanovništva uveliko određuju buduće promjene prirodnog kretanja stanovništva, stoga je takav sastav izrazito važan (Nejašmić, 2005). Neki od najboljih analitičkih pokazatelja sastava stanovništva prema dobi su koeficijent starosti i koeficijent dobne ovisnosti starih. Koeficijent starosti je koeficijent koji pokazuje udio starih 65 ili više godina u ukupnom stanovništvu,

dok koeficijent dobne ovisnosti pokazuje stupanj opterećenosti stanovništva u radnoj dobi kontingentom stanovništva u postradnoj dobi (Nejašmić, 2005).

U demografskoj se statistici podaci o sastavu stanovništva prema dobi i spolu mogu prikazati i objedinjeno grafičkim prikazom poznatijim kao dobno-spolna piramida, a ukupno stanovništvo se prema dobi dijeli u tri starosna kontingenta – mlado (od 0 do 14 godina), zrelo (od 15 do 65 godina) i staro (više od 65 godina) stanovništvo (Nejašmić, 2005).

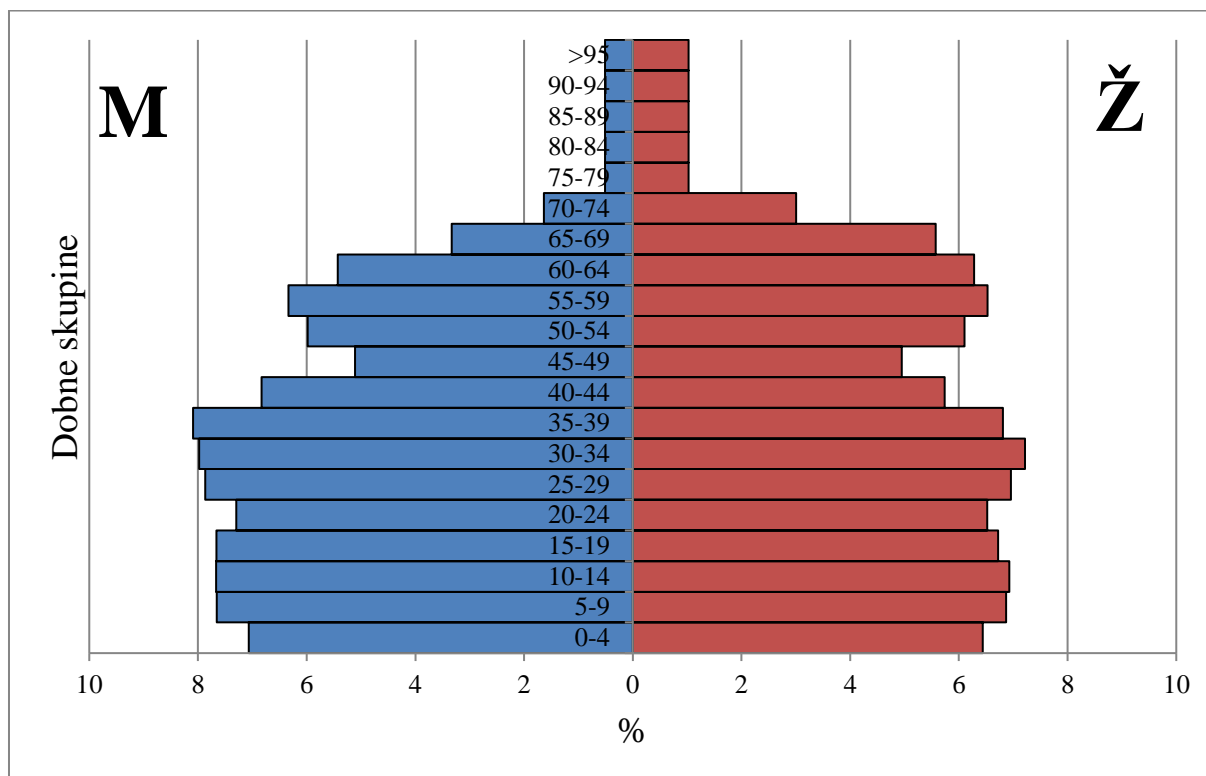
Popisom stanovništva iz 1991. godine utvrđen je točan broj muškog i ženskog stanovništva Brodsko-posavske županije te se pomoću tih podataka može izračunati koeficijenti maskuliniteta i feminiteta za 1991. godinu. Koeficijent maskuliniteta iznosio je 95, odnosno bilo je 95 muškaraca na 100 žena. Sljedeća tri popisa stanovništva koeficijenti maskuliniteta ostali su razmjerno slični - koeficijent maskuliniteta 2001. godine iznosio je 94,29, 2011. 94,97, a 2021. godine 94,96.

Koeficijent starosti Brodsko-posavske županije 1991. godine iznosio je 10,70 što je značilo da je već tada stanovništvo spadalo u kategoriju starog stanovništva. Analizirajući podatke iz sljedećih popisa stanovništva, vidljivo je da se situacija značajno pogoršala budući da se koeficijent starosti povećao te je 2001. iznosio 15,13, 2011. 17,56, a 2021. godine 22,62 što znači da stanovništvo Brodsko-posavske županije od 2001. godine pa do danas spada u kategoriju izrazito starog stanovništva.

Još jedan pokazatelj demografskog starenja stanovništva Brodsko-posavske županije jest koeficijent dobne ovisnosti starih. Naime, koeficijent dobne ovisnosti starih 1991. godine iznosio je 16,21. On se u sljedećim razdobljima također kontinuirano povećavao te je 2001. godine iznosio 23,41, 2011. 26,86, da bi se u 2021. godini koeficijent dobne ovisnosti starih povećao na čak 35,83.

Ako se promotri dobno-spolni stanovništva objedinjeno, potrebno je analizirati dobno-spolne piramide. Na dobno-spolnoj piramidi Brodsko-posavske županije iz 1991. godine uočava se relativno podjednak udio dobnih skupina koje se ubrajaju u mlado stanovništvo u ukupnom stanovništvu i udio dobnih skupina koje se ubrajaju u zrelo stanovništvo, a takav oblik dobno-spolne piramide može se opisati kao oblik košnice (Sl. 12). Na toj dobnoj-spolnoj piramidi Brodsko-posavske županije iz 1991. godine uočava se smanjeni udio određenih dobnih skupina, konkretno riječ je o dobnim skupinama od 45 do 49 te od 70 do 74 godine starosti. Za takav izgled tog dijela dobno-spolne piramide postoje određena objašnjenja. Naime, pripadnici dobne skupine od 45 do 49 godina rođeni su tijekom Drugoga svjetskog rata kada su rađanja zbog sveopćega teškog i nesigurnog stanja bila smanjena. S druge strane,

pripadnici dobne skupine od 70 do 74 godine rodili su se mahom za vrijeme ili nekoliko godina nakon završetka Prvoga svjetskog rata kada je zbog sveopćih loših životnih uvjeta i gladi broj rađanja bio izrazito malen. Također, udio muškaraca od 60 do 74 godine smanjen je u odnosu na udio žena što je posljedica stradavanja muškaraca te dobi u Drugome svjetskom ratu. Isto tako, valja primijetiti da je udio dobne skupine od 35 do 39 godina nešto veći od ostalih dobnih skupina što je izravna posljedica povećanja rađanja nakon Drugoga svjetskog rata, odnosno poslijeratnog *baby booma*.

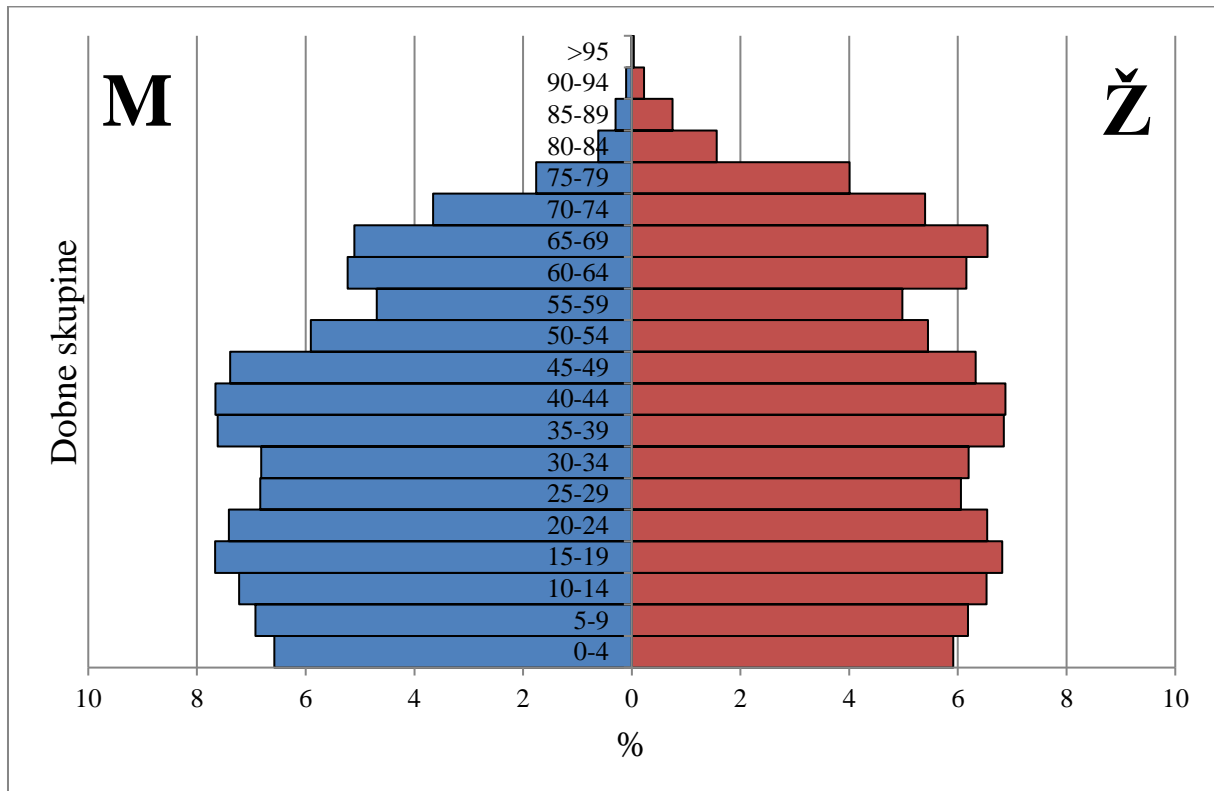

Slika 12. Dobno-sporna piramida stanovništva Brodsko-posavske županije 1991. godine

Izvor: Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gospodarstava, 31. ožujak 1991., Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, Zagreb

Dobno-sporna piramida iz 2001. godine se razlikuje od one iz 1991. godine u nekoliko pojedinosti (Sl. 13). Prvenstveno je vidljiv manji udio mladog stanovništva, odnosno stanovništva od 0 do 14 godina starosti. Isto tako, primjećuje se i povećan udio starog stanovništva, odnosno stanovništva koje je starije od 65 godina. Također, vidljiv je smanjeni udio dobne skupine od 30 do 34 godine. To se može objasniti stradanjem pripadnika te dobne skupine u Domovinskom ratu. Također, dobna skupina od 45 do 49 godina povećanog je udjela, dok je dobna skupina od 55 do 59 godina smanjenog udjela zbog već ranije navedenih razloga kod analize dobno-sporne piramide iz 1991. godine (veći broj rađanja nakon Drugog

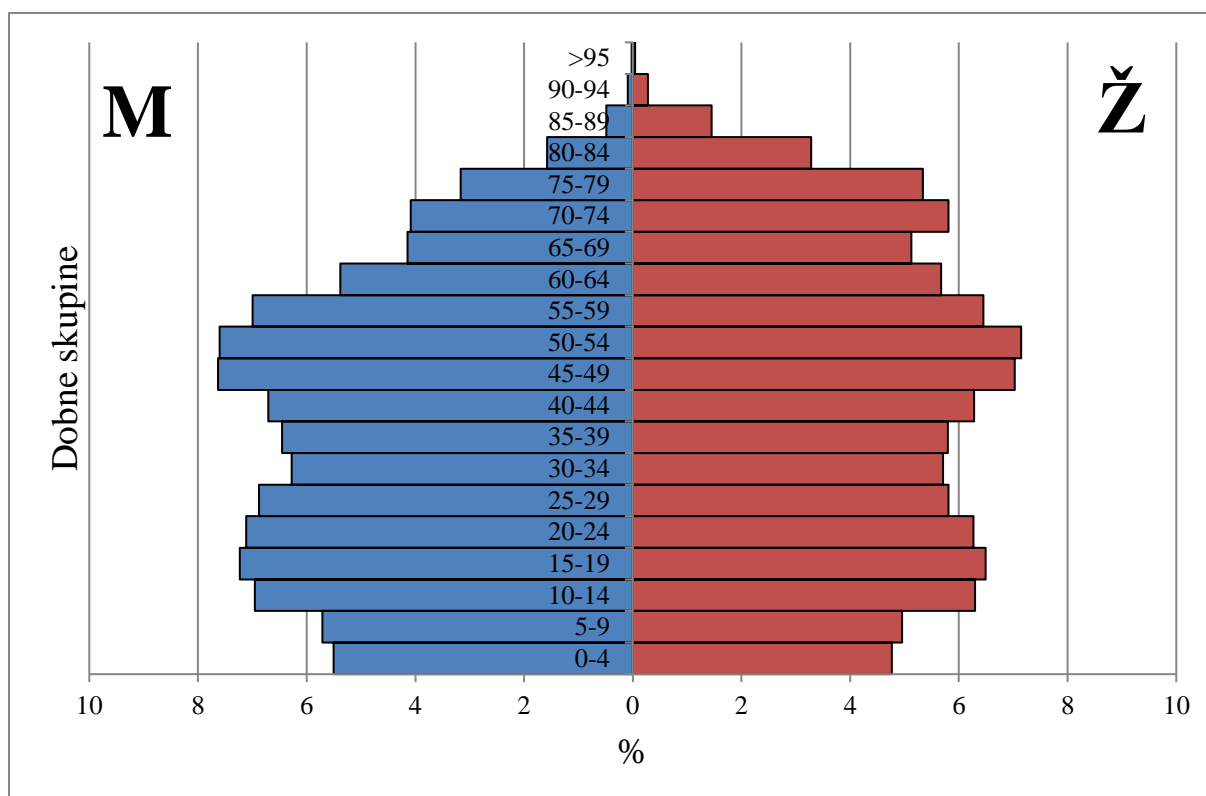
svjetskog rata za prvu, odnosno manji broj rađanja tokom Drugog svjetskog rata za drugu navedenu dobnu skupinu).

Slika 13. Dobno-sporna piramida stanovništva Brodsko-posavske županije 2001. godine

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001., Stanovništvo prema spolu i starosti, po naseljima, popis 2001., DZS, Zagreb, <https://www.dzs.hr/>

Dobno-sporna piramida iz 2011. godine sve više počinje poprimiti oblik urne jer joj je baza uža od središnjeg dijela piramide (Sl. 14). To je izravna posljedica smanjenog broja rađanja kao i cjelokupnog starenja stanovništva. Također, vidljiv je veći udio ženskih dobnih skupina u odnosu na muške kada govorimo o staroj dobnj skupini, odnosno stanovništvu starijem od 65 godina. Dobna skupina od 50 do 54 godine sadrži najveći udio u ukupnom udjelu stanovništva jer je ta dobna skupina rođena nakon Drugog svjetskog rata kada je došlo do poslijeratne obnove stanovništva uslijed povećanog broja rađanja.

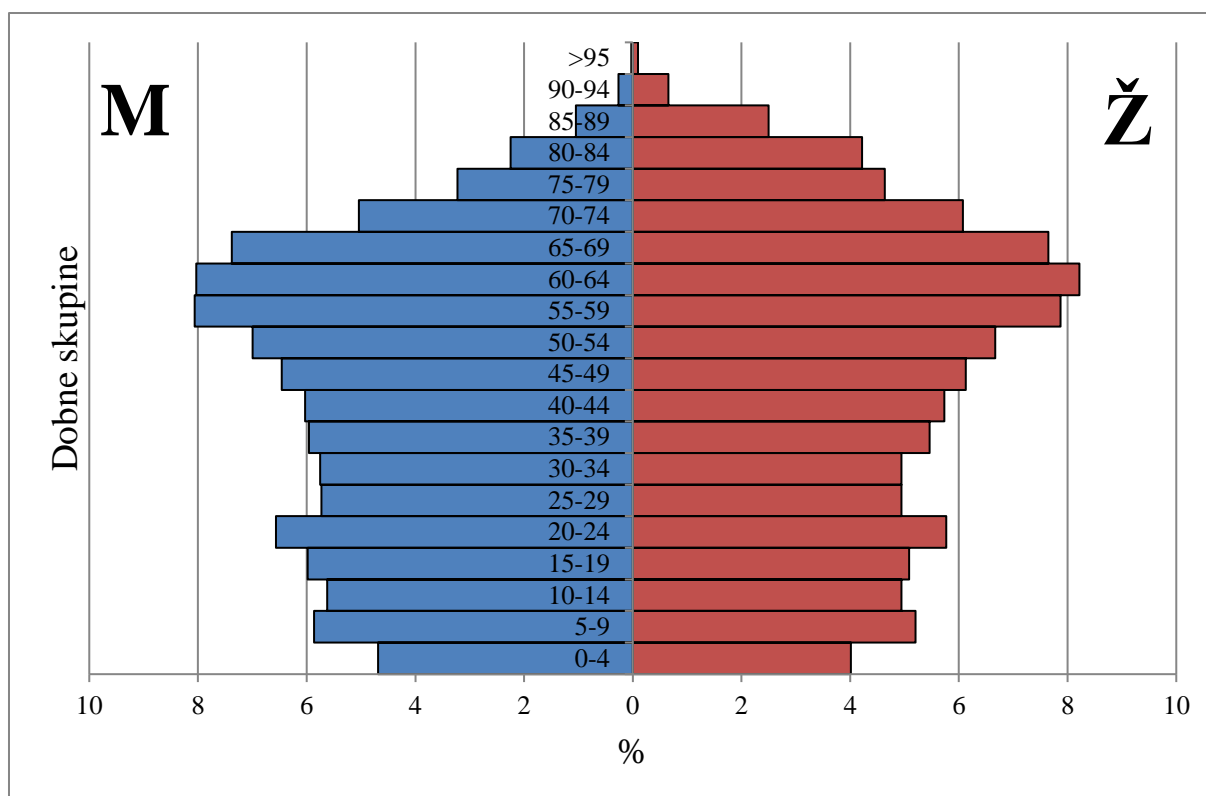

Slika 14. Dobno-spolna piramida stanovništva Brodsko-posavske županije 2011. godine

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, popis 2011., DZS, Zagreb, <https://www.dzs.hr/>

Dobno-spolna piramida iz 2021. godine samo je pokazatelj nastavka trenda starenja stanovništva Brodsko-posavske županije (Sl. 15). Vidljiv je manjak udjela mladog stanovništva, odnosno stanovništva do 14 godina starosti. Taj manjak je još više izražen nego na dobno-spolnoj piramidi iz 2011. godine. Isto tako, samim pogledom na ovu dobno-spolnu piramidu vidljivo je da dominira dio zrelog i staro stanovništvo, odnosno stanovništvo starije od 55 godina. Također, vidljiv je povećan udio dobne skupine od 20 do 24 godine što bi moglo predstavljati određeni potencijal za povećano rađanje stanovništva i potencijalni demografski oporavak Brodsko-posavske županije, no vidjet će se u budućnosti hoće li taj demografski potencijal biti iskorišten.

Iz svega navedenog može se zaključiti kako je starenje stanovništva, kako u cijeloj Republici Hrvatskoj, tako i u Brodsko-posavskoj županiji, postalo dominantan demografski, socijalni i ekonomski problem. Tom problemu potrebno je pristupiti na poseban način i posvetiti mu značajnu pozornost kako bi se izbjegli mnogi problemi u budućnosti (Peračković, Pokos, 2014).

Slika 15. Dobno-spolna piramida stanovništva Brodsko-posavske županije 2021. godine

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021., Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, popis 2021., DZS, Zagreb, <https://www.dzs.hr/>

5.2. Društveno-gospodarski sastav stanovništva

Pod društveno-gospodarskim sastavom podrazumijeva se sastav stanovništva prema gospodarskim i obrazovnim obilježjima, a u društveno-gospodarski sastav često se pridodaju i neki drugi sastavi prema određenim društvenim obilježjima (Nejašmić, 2005). U ovom radu analizirat će se isključivo gospodarska i obrazovna obilježja stanovništva.

Gospodarski sastav stanovništva može se promatrati u užem i širem smislu. U užem smislu gospodarski sastav podrazumijeva sastav stanovništva po aktivnosti, zanimanju i djelatnosti, dok se u širem smislu gospodarski sastav odnosi još i na položaj u zanimanju, kućanstva prema izvorima prihoda, veličini posjeda i slično (Nejašmić, 2005). Najbitniji faktor za proučavanje gospodarskog sastava stanovništva je aktivno stanovništvo, odnosno radna snaga (Nejašmić, 2005).

Prema tome, ukupno stanovništvo se po kriteriju gospodarske aktivnosti svrstava u dvije različite skupine – gospodarski aktivno i gospodarski neaktivno stanovništvo. U gospodarski aktivno stanovništvo ubrajaju se sve zaposlene osobe, sve osobe koje obavljaju neko

zanimanje, a nisu u radnom odnosu te nezaposlene osobe u nekom određenom razdoblju, bilo da su u prošlosti bili zaposleni, a sada su nezaposleni ili da prvi put traže posao (Nejašmić, 2005).

Gospodarski neaktivno stanovništvo dijeli se u dvije skupine – prva skupina jest ono stanovništvo kojega čine osobe koje imaju neki oblik samostalnog izvora prihoda - osobe koje se školuju i primaju stipendiju, osobe koje primaju mirovinu te ostale gospodarski neovisne osobe, dok se u drugu skupinu ubrajaju gospodarski ovisne osobe – djecu do navršene petnaeste godine, kućanice, osobe koje se školuju na teret roditelja te osobe nesposobne za rad (Nejašmić, 2005).

Aktivno stanovništvo može se još podijeliti prema granama djelatnosti u kojima zarađuju prihode za život, a najčešće se gospodarske djelatnosti dijele u tri skupine djelatnosti – primarne, sekundarne i tercijarne djelatnosti (Nejašmić, 2005). Danas se često izdvaja još jedna skupina djelatnosti iz tercijarnih djelatnosti, a naziva se kvartarni sektor djelatnosti.

Obrazovni sastav stanovništva važan je iz nekoliko razloga. Prije svega, on pruža informacije o školskoj spremi pojedinih kategorija stanovništva te je u jednu ruku i dobar pokazatelj razvijenosti određene države. Glavna obrazovna obilježja stanovništva su pismenost i razina školske spremne, a ti se podaci u pravilu prikazuju u popisima stanovništva (Nejašmić, 2005).

5.2.1. Gospodarski sastav stanovništva

Prema popisu stanovništva iz 1991. godine udio aktivnog stanovništva Brodsko-posavske županije u ukupnom stanovništvu iznosio je 42,25%, dok je udio neaktivnog stanovništva iznosio 57,75% (Tab. 3). Od toga je 41,18% bilo uzdržavano stanovništvo, dok su 13,75% činile osobe s osobnim prihodom.

Analizirajući aktivnost stanovništva prema popisu iz 2001. godine, zaključuje se kako se udio aktivnog stanovništva u ukupnom stanovništvu smanjio te je 2001. godine iznosio 40,46% (Tab. 3). Od toga je 74,84 % aktivnog stanovništva obavljalo neko zanimanje, dok je 25,16% aktivnog stanovništva bilo nezaposleno. Isto tako, više od polovine stanovništva bilo je gospodarski neaktivno; od toga je 36,08% stanovništva Brodsko-posavske županije 2001. godine bilo uzdržavano, dok je 23,46% stanovnika imalo nekakav oblik osobnog prihoda. Razlog povećanja udjela stanovništva s osobnim prihodom može se objasniti porastom broja umirovljenika u ukupnom stanovništvu Brodsko-posavske županije, dok bi razlog pada udjela uzdržavanog stanovništva bio smanjenje mladog kontingenta stanovništva u ovom razdoblju.

Godine 2011. udio aktivnog stanovništva Brodsko-posavske županije znatno se smanjio i tada je iznosio 36,07%, ali udio zaposlenih u ukupnom aktivnom stanovništvu nije doživio značajniji pad s obzirom da je 2011. godine iznosio 73,09% (Tab. 3). Postoji nekoliko objašnjenja za to - prvo objašnjenje bi bilo da gospodarska kriza krajem 2000.-ih nije u značajnijoj mjeri pogodila Brodsko-posavsku županiju te nije uzrokovala gubitak radnih mjesta kod većeg broja aktivnog stanovništva, no mnogo razumljivije i logičnije objašnjenje kaže da je veliki broj aktivnog stanovništva iselio iz Brodsko-posavske županije u inozemstvo u potrazi za boljim životnim standardom te je zbog toga nastala pogrešna slika. S druge strane, skoro dvije trećine stanovništva 2011. godine bilo je ekonomski neaktivno; od toga je 23,72% bilo umirovljenika, 9,17% osoba koje se bave obvezama u kućanstvu, 7,91% učenika ili studenata te 6,04% ostalih neaktivnih osoba.

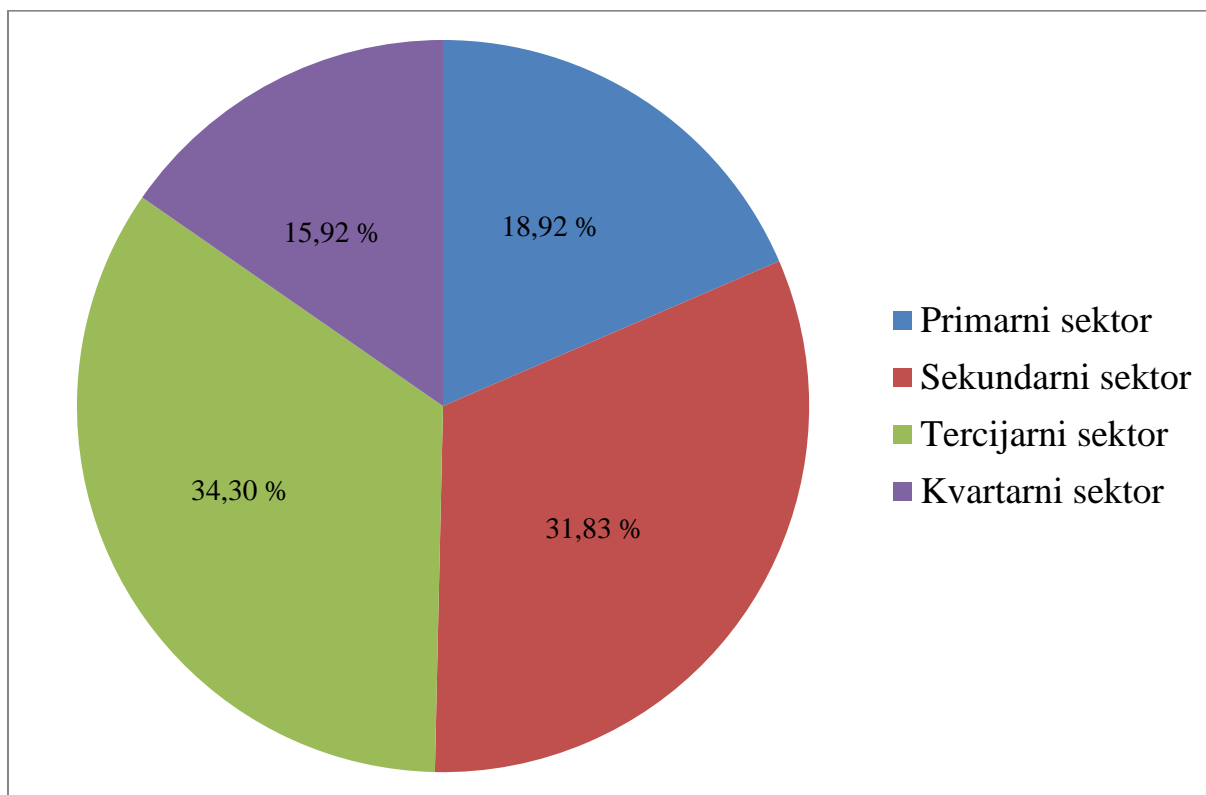
Tablica 3. Broj i udio stanovnika Brodsko-posavske županije prema gospodarskoj aktivnosti 1991., 2001. i 2011. godine

Godina	Aktivno stanovništvo						Neaktivno stanovništvo	
	Broj			Udio (%)			Broj	Udio (%)
	Ukupno	Zaposleni	Nezaposleni	Ukupno	Zaposleni	Nezaposleni		
1991.	73 940	-	-	42,2	-	-	101 058	57,8
2001.	71 519	53 546	17 973	40,5	30,3	10,2	105 246	59,5
2011.	57 197	41 804	15 393	36,1	26,4	9,7	101 378	63,9

Izvor: Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gospodarstava, 31. ožujak 1991., Stanovništvo u zemlji i inozemstvu, po naseljima, Zagreb; Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001., Stanovništvo prema aktivnosti i spolu, po gradovima/općinama, popis 2001., DZS, Zagreb; Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Stanovništvo staro 15 i više godina prema trenutačnoj aktivnosti, starosti i spolu, popis 2011., DZS, Zagreb, <https://www.dzs.hr/>

Što se tiče zaposlenosti aktivnog stanovništva Brodsko-posavske županije prema sektorima djelatnosti, prema podacima iz popisa stanovništva iz 1991. godine najveći udio zaposlenih bio je u tercijarnom sektoru djelatnosti (34,30%) (Sl. 16). Najviše osoba koje se bile zaposlene u tercijarnom sektoru djelatnosti radile su u području trgovine. Odmah nakon tercijarnog sektora bio je sekundarni sektor djelatnosti s 31,83% zaposlenih osoba. Važno je istaknuti kako je najveći broj ljudi zaposlenih u sekundarnom sektoru djelatnosti bio zaposlen upravo u domeni industrije. Ta visoka brojka ne iznenađuje s obzirom da je najveći grad Brodsko-posavske županije Slavonski Brod krajem 20. stoljeća bio poznat kao jako

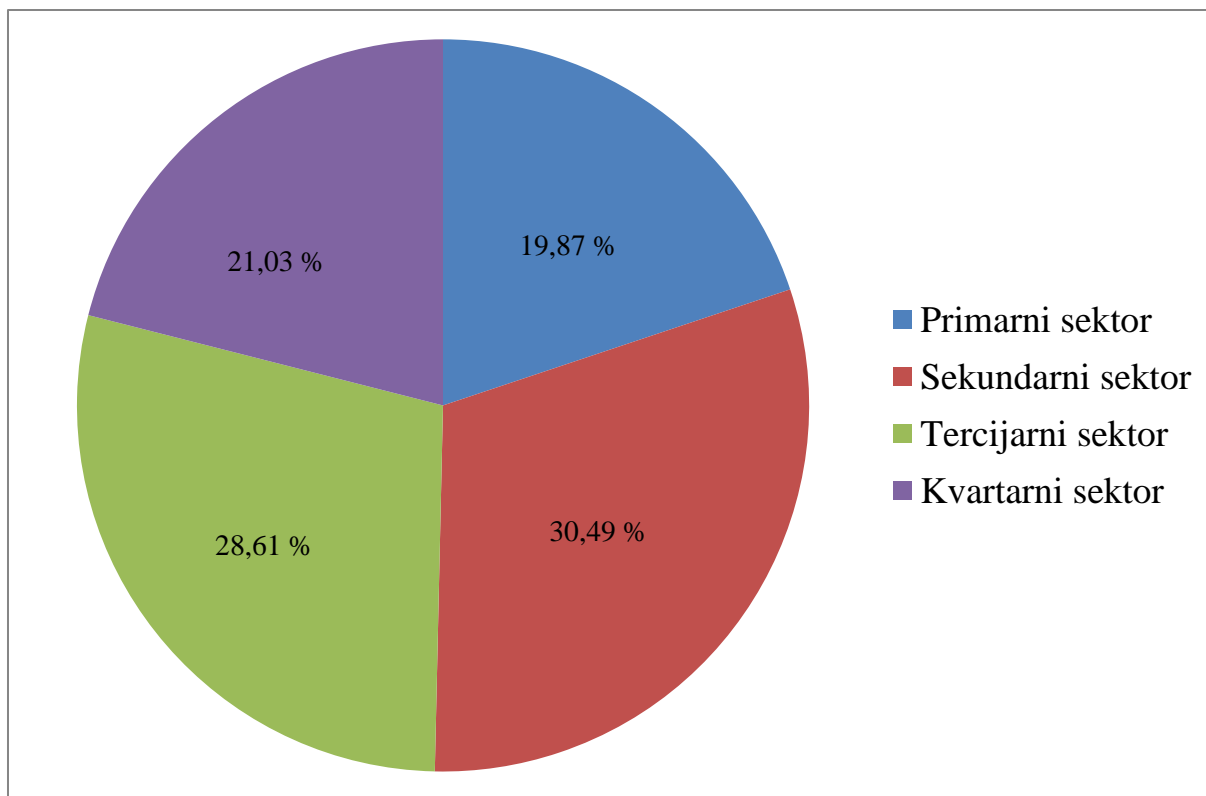
industrijsko središte u kojem je poslovalo nekoliko važnih industrijskih tvrtki od kojih svakako treba istaknuti Grupaciju „Đuro Đaković“. Čak 18,52% zaposlenih radilo je u primarnom sektoru, dok je 15,35% zaposlenih radilo u kvartarnom sektoru.

Slika 16. Udio zaposlenog stanovništva Brodsko-posavske županije po sektorima djelatnosti 1991. godine

Izvor: Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gospodarstava, 31. ožujak 1991., Aktivno stanovništvo u zemlji koje obavlja zanimanje prema području djelatnosti po naseljima, Zagreb

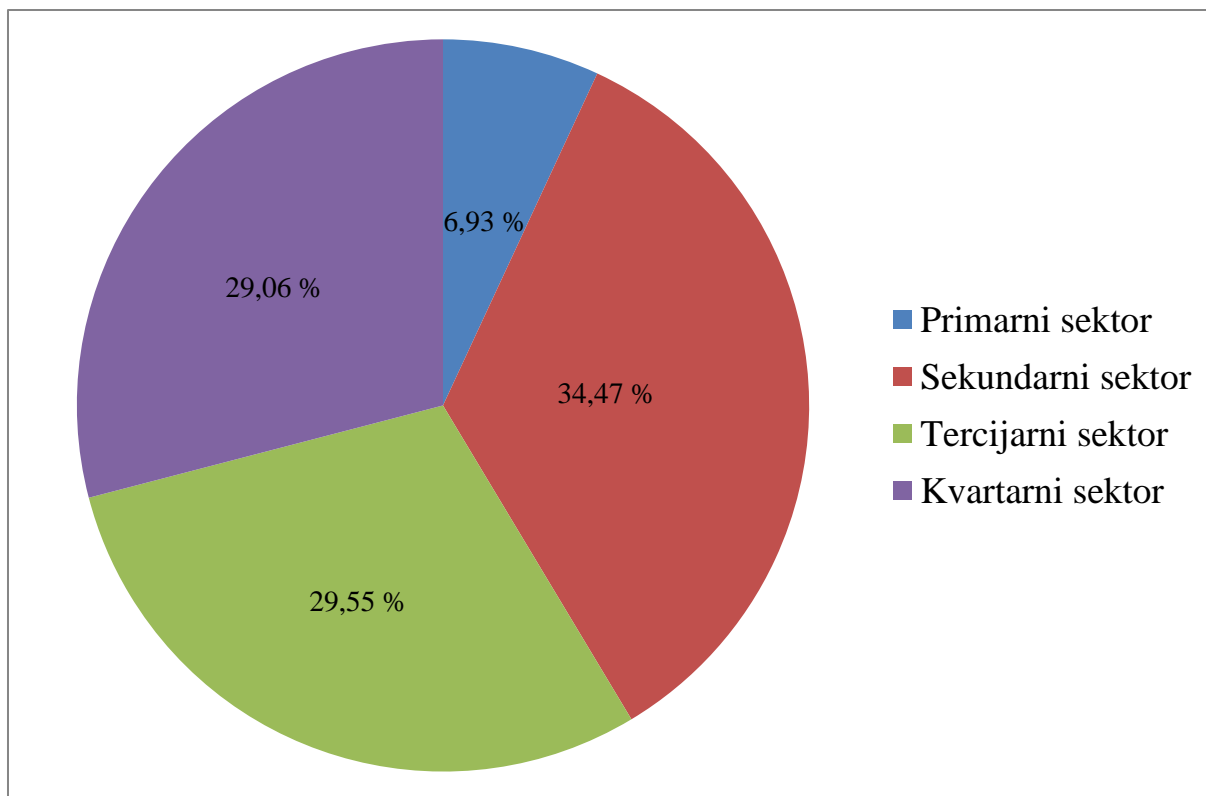
Godine 2001. udio zaposlenih u primarnom sektoru neznatno je porastao te je tada iznosio 19,87% (Sl. 17). S druge strane, udio zaposlenih u sekundarnom sektoru pao je na 30,49%, isto kao i udio zaposlenih u tercijarnim djelatnostima koji je doživio znatniji pad s 34,30% iz 1991. godine na 28,61% 2001. godine. Taj pad se može objasniti činjenicom da je udio zaposlenih u kvartarnim djelatnostima skočio s 15,35% 1991. na 21,03% 2001. godine. U kvartarnom sektoru, najviše zaposlenih bilo je u području javne uprave, zdravstvene zaštite te socijalne skrbi. Pojedinačno gledano od svih pojedinih gospodarskih djelatnosti, najviše zaposlenih je bilo u prerađivačkoj industriji, njih 8830.

Slika 17. Udio zaposlenog stanovništva Brodsko-posavske županije po sektorima djelatnosti 2001. godine

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001., Zaposleni prema pretežitoj aktivnosti po položaju u zaposlenju, djelatnosti i spolu, po gradovima/općinama, DZS, Zagreb, <https://www.dzs.hr/>

Godine 2011. došlo je do značajnog pada udjela zaposlenih u primarnom sektoru u Brodsko-posavskoj županiji na samo 6,93% (Sl. 18). Takav pad može se pripisati smanjenju poljoprivredne proizvodnje te također porastu gospodarske aktivnosti u sekundarnom, a ponajprije u terciarnom i kvartarnom sektoru gospodarskih djelatnosti. S druge strane, došlo je do porasta udjela zaposlenih u sekundarnom sektoru, posebice u industriji, što je potvrda da se industrijski sektor polako počeo izdizati iz krize u koju je upao početkom 2000.-ih. Udio zaposlenih u terciarnim djelatnostima ostao je razmjerno isti kao i 2001. godine te je iznosio 29,55%, a udio zaposlenih u kvartarnom sektoru dodatno je porastao s 21,03% 2001. godine na 29,06% 2011. godine, a posebno je vidljiv porast broja zaposlenih u sektoru zdravstvene zaštite i socijalne skrbi koji je 2011. godine iznosio 3 205.

Slika 18. Udio zaposlenog stanovništva Brodsko-posavske županije po sektorima djelatnosti 2011. godine

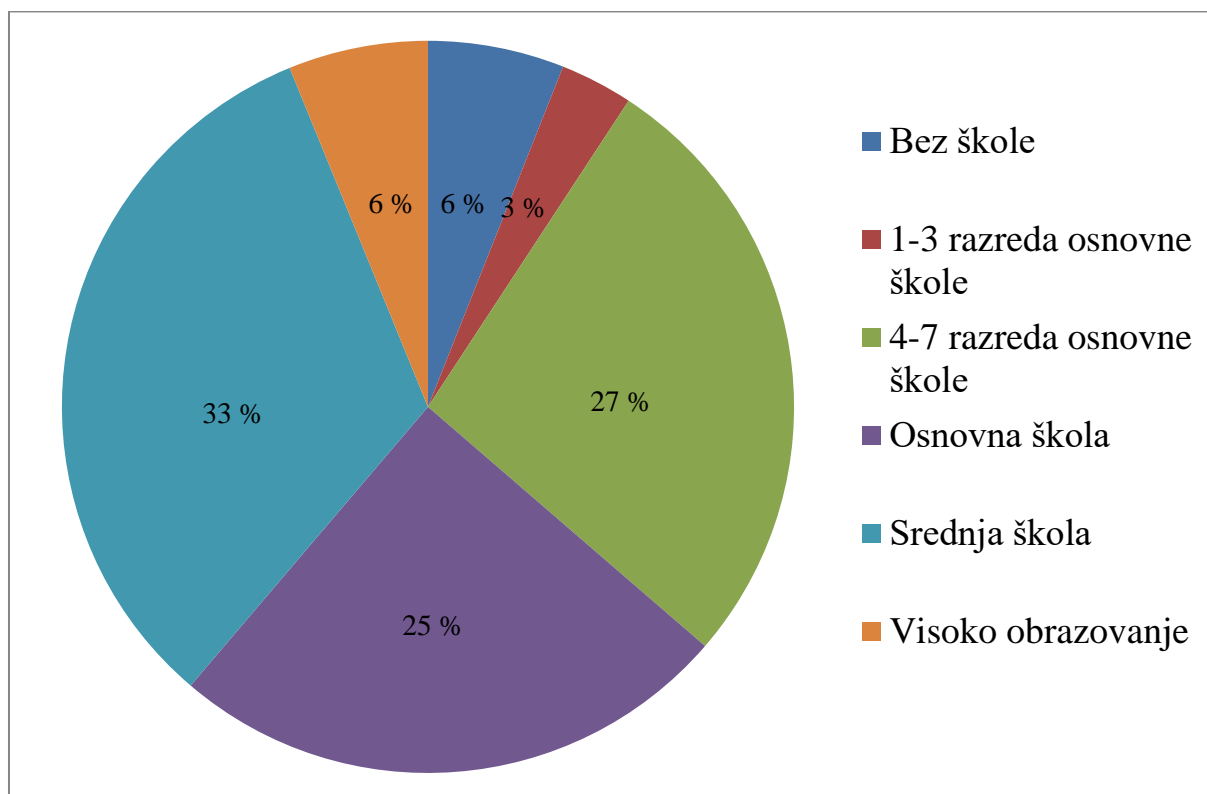
Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011, Zaposleni prema područjima djelatnosti, starosti i spolu, popis 2011., DZS, Zagreb, <https://www.dzs.hr/>

5.2.2. Obrazovni sastav stanovništva

Ključna stvar koja utječe na stvaranje i konačno osposobljavanje radne snage jest obrazovanje. Zato je važno promotriti i obrazovna obilježja Brodsko-posavske županije kroz podatke prikupljene popisima stanovništva 1991., 2001. i 2011. godine. U svrhu takve analize stanovništvo se može svrstati u šest kategorija s obzirom na postignuti stupanj obrazovanja: bez završene škole, završeno od jednog do tri razreda osnovne škole, završeno od četiri do sedam razreda osnovne škole, završeno osnovnoškolsko obrazovanje, završeno srednjoškolsko obrazovanje i završeno visokoškolsko obrazovanje.

Prema popisu stanovništva iz 1991. godine, najveći broj onih koji su završili školovanje pripadalo je u kategoriju onih sa završenim srednjoškolskim obrazovanjem, njih 33% (Sl. 19). Zatim, slijede oni koji su završili od četiri do sedam razreda osnovne škole, njih 27%. Udio osoba koje su završile samo osnovnoškolsko obrazovanje iznosio je 25%, a najmanji udio bio je udio visokoobrazovnih osoba koji je iznosio svega 6%, zatim osoba bez završene škole koji

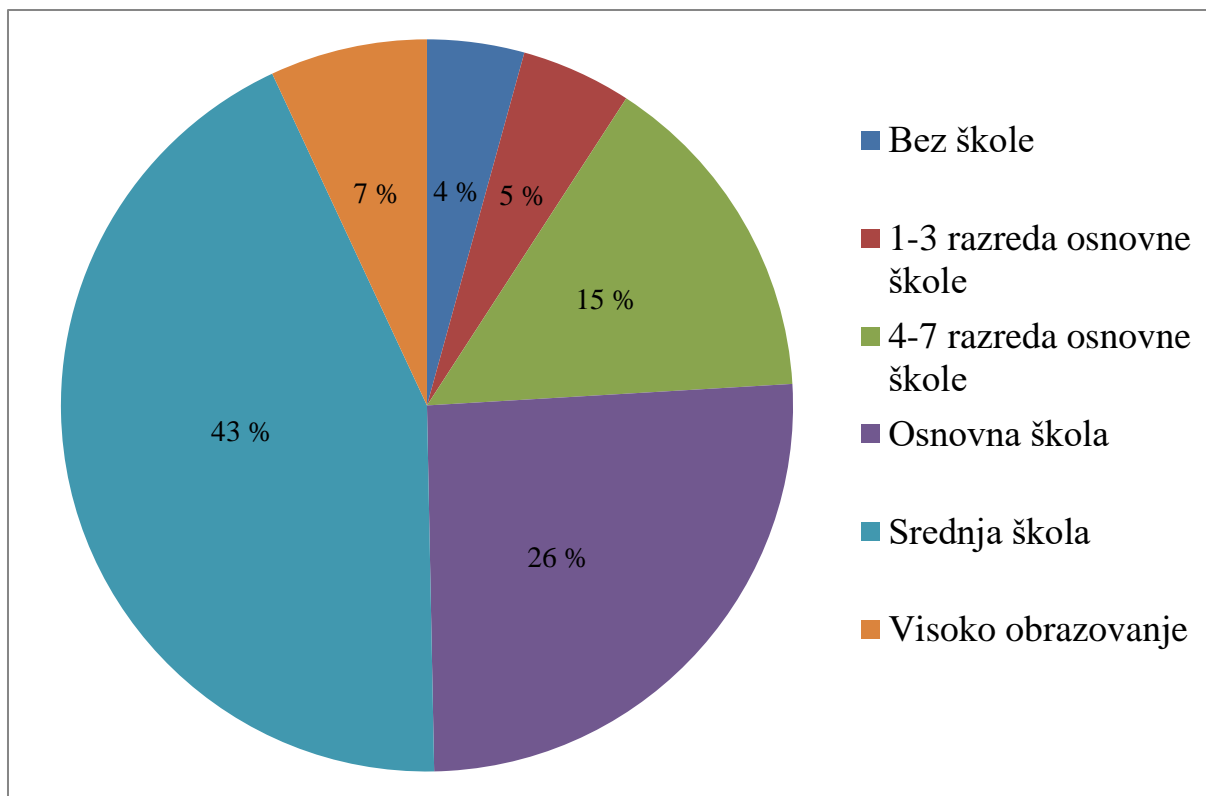
je iznosio također 6% te na kraju osoba koje su završile od jednog do tri razreda osnovne škole sa svega 3%.

Slika 19. Stanovništvo Brodsko-posavske županije prema postignutom stupnju obrazovanja 1991. godine

Izvor: Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gospodarstava, 31. ožujak 1991, Stanovništvo prema školskoj spremi, pismenosti i spolu po naseljima, Zagreb

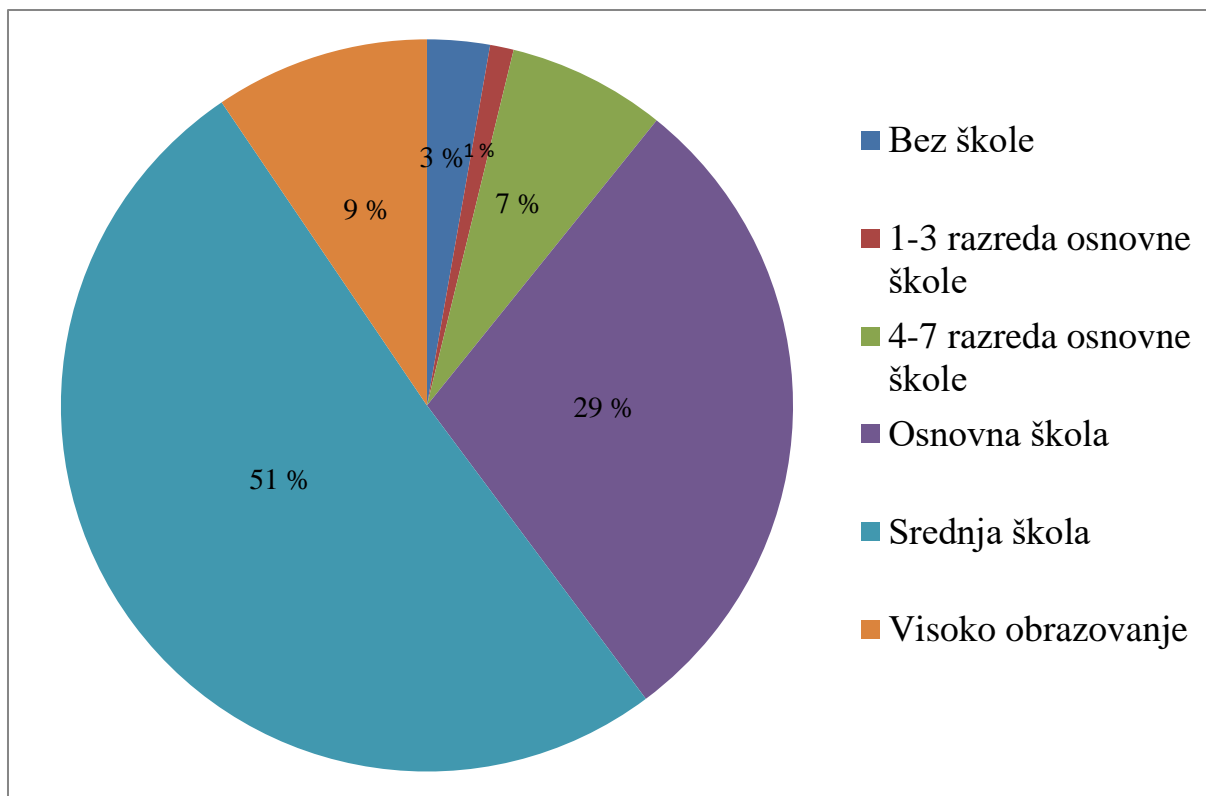
Popisom stanovništva iz 2001. godine zabilježen je pad osoba koje su bez škole te je tada iznosio 4% (Sl. 20). Isto tako, pozitivni trendovi u obrazovanoj strukturi stanovništva nastavili su se i po pitanja smanjenja osoba koje su završile od jednog do tri razreda osnovne škole čiji se udio smanjio na 5% te od četiri do sedam razreda osnovne škole čiji se udio smanjio na 15%. S druge strane, neznatno se povećao udio visokoobrazovanih osoba koji je 1991. godine iznosio 6% na 7% 2001. godine. Isto tako, povećao se i udio onih koji su završili srednjoškolsko obrazovanje te je on 2001. godine iznosio 43%, a udio osoba sa završenim osnovnoškolskim obrazovanjem iznosio je 26% što je povećanje za svega jedan postotni bod u usporedbi s 1991. godinom.

Slika 20. Stanovništvo Brodsko-posavske županije prema postignutom stupnju obrazovanja 2001. godine

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001., Stanovništvo staro 15 i više godina prema spolu i završenoj školi, po gradovima/općinama, popis 2001., DZS, Zagreb, <https://www.dzs.hr/>

Godine 2011. zabilježeno je poboljšanje obrazovnog sastava stanovništva Brodsko-posavske županije (Sl. 21). Udio visokoobrazovnih osoba porastao je sa 7% na 9%, udio osoba sa završenim osnovnoškolskim i srednjoškolskim obrazovanjem porastao je na 29%, odnosno na 51%. S druge strane, dodatno je smanjen udio osoba bez škole koji je 2011. godine iznosio svega 3%, dok je udio osoba koje su završile jedan do tri razreda osnovne škole iznosio 1%, a udio osoba sa završenih četiri do sedam razreda osnovne škole iznosio je 7%.

Slika 21. Stanovništvo Brodsko-posavske županije prema postignutom stupnju obrazovanja 2011. godine

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Stanovništvo staro 15 i više godina prema najvišoj završenoj školi, obrazovnim područjima i spolu, popis 2011., DZS, Zagreb, <https://www.dzs.hr/>

5.3. Kulturno-antropološki sastav stanovništva

U sklopu kulturno-antropološkog sastava stanovništvo se dijeli prema rasi, narodnosti, jeziku, vjeri i drugim sličnim obilježjima (Nejašmić, 2005). Njegove odrednice važan su pokazatelj identiteta stanovništva. Razlike u kulturno-antropološkom sastavu stanovništva nastale u prošlosti danas se sve više smanjuju uslijed čestih dodira i migracija stanovništva, kao i zbog procesa globalizacije (Nejašmić, 2005). U ovom radu će se obraditi sastav stanovništva isključivo prema narodnosti, s obzirom da je zanimljivo promatrati narodnosno obilježje stanovništva u kontekstu društvenih procesa koji su se događali u Brodsko-posavskoj županiji nakon 1991. godine (raspad SFRJ, Domovinski rat, migracije i sl.).

Prema popisu stanovništva iz 1991. godine na prostoru Brodsko-posavske županije živjelo je 80,61% Hrvata. To je značilo da je stanovništvo Brodsko-posavske županije bilo u narodnosnom smislu heterogeno jer je udio većinskog naroda, u ovom slučaju Hrvata, u ukupnom broju stanovnika bio niži od 90%. Drugi narod po brojnosti su bili pripadnici srpske

narodnosti s udjelom od 11,4%. To je posebice važno imati na umu u kontekstu društveno-političkih događaja nakon proglašenja samostalnosti i suverenosti Republike Hrvatske.

Naime, odmah nakon osamostaljenja Republike Hrvatske, dio zapadnog dijela Brodsko-posavske županije pobunio se protiv novoizabrane hrvatske vlasti te je proglasio odcjepljenje od Republike Hrvatske i ulazak u srpsku paradržavu tzv. Republiku Srpsku Krajinu. Provedbom akcija oslobađanja okupiranog dijela teritorija od strane hrvatske vojske vojno-redarstvenom akcijom Bljesak i završetkom Domovinskog rata velik dio stanovnika Brodsko-posavske županije srpske narodnosti napustio je svoje domove te emigrirao iz Republike Hrvatske što je svakako znatno utjecalo na narodnosni sastav Brodsko-posavske županije, a to je uostalom vidljivo i u popisu stanovništva iz 2001. godine. Isto tako, na prostor Brodsko-posavske županije nakon 1995. godine doselio se određeni broj protjeranih Hrvata s područja Bosanske Posavine i Vojvodine.

Također, zanimljivo je primijetiti da su treći narod po brojnosti u Brodsko-posavskoj županiji 1991. godine bili Jugoslaveni. Broj ljudi koji su se izjašnjavali kao Jugoslaveni bio je izrazito visok u razdoblju prije 1991. godine, no raspadom Jugoslavije taj broj se znatno smanjio te je u sljedećim popisima stanovništva u Republici Hrvatskoj postao zanemariv. Od ostalih narodnosnih skupina 1991. godine u Brodsko-posavskoj županiji treba istaknuti Muslimane (nakon 1991. izjašnjavaju se kao Bošnjaci) čiji je udio iznosio 0,31%, Albance s udjelom 0,15% i Rome čiji je udio iznosio 0,13%.

Prema popisu stanovništva iz 2001. godine bilo je 93,98% Hrvata što je značilo da je Brodsko-posavska županija postala homogena u narodnosnom smislu kakva će i ostati u razdobljima koja slijede. S druge strane, udio pripadnika srpske nacionalnosti se smanjio na 3,02%, a udio ljudi koji se izjašnjavao kao Jugoslaveni postao je izrazito zanemariv.

Udio pripadnika srpske nacionalnosti smanjio se zbog etnopolitičke mobilizacije Srba i pobune srpske nacionalne manjine što je posljedično dovelo do vojno-redarstvene akcije Bljesak hrvatskih oružanih snaga i konačno do iseljavanja pripadnika srpske nacionalnosti (Babić, 2003). S druge strane, kategorija Jugoslavena je potpuno nestala kao kategorija u popisu, no pripadnici te narodnosne skupine vrlo vjerojatno su zastupljeni u drugim narodnosnim skupinama ili su napustili Brodsko-posavsku županiju (Babić, 2003).

Nadalje, udio pripadnika bošnjačke narodnosti smanjio se i 2001. godine je iznosio 0,21%, dok se udio pripadnika romske narodnosti povećao na 0,33%. Udio pripadnika albanske nacionalnosti iznosio je 0,16%.

Prema podacima popisa stanovništva iz 2011. i 2021. godine ništa se drastično nije promijenilo u narodnosnom smislu po pitanju Brodsko-posavske županije. Ona je ostala narodnosno homogena s obzirom da su Hrvati ostali narodnosna skupina čiji je udio u ukupnom stanovništvu viši od 90%, čak štoviše, on se u 2021. godini popeo na 95,81%. S druge strane, udio pripadnika srpske nacionalnosti nastavio je opadati te je 2021. godine iznosio samo 1,67%. Udio ostalih narodnosnih skupina Brodsko-posavske županije u 2021. godini jest zanemariv.

Tablica 4. Udio pojedinih narodnosnih skupina u ukupnom stanovništvu Brodsko-posavske županije 1991., 2001., 2011. i 2021. godine

Godina	Narodnost (% udio u ukupnom stanovništvu)						
	Hrvati	Srbi	Bošnjaci	Albanci	Romi	Jugoslaveni	Ostali
1991.	80,61	11,40	0,31	0,15	0,13	2,92	4,48
2001.	93,98	3,02	0,21	0,16	0,33	-	2,30
2011.	94,99	2,60	0,29	0,20	0,74	-	1,18
2021.	95,81	1,67	0,18	0,12	0,89	-	1,33

Izvor: Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gospodarstava, 31. ožujak 1991., Stanovništvo prema narodnosti po naseljima; Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001., Stanovništvo prema narodnosti, po gradovima/općinama, popis 2001.; Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Stanovništvo prema narodnosti po gradovima/općinama, popis 2011.; Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021., Stanovništvo prema narodnosti po gradovima/općinama, popis 2021., DZS, Zagreb, <https://www.dzs.hr/>

6. Projekcije kretanja stanovnika Brodsko-posavske županije u budućnosti

Nakon prikaza najznačajnijih demografskih promjena Brodsko-posavske županije nakon 1991. godine i njezinih današnjih suvremenih demografskih obilježja, jasno je da su demografska obilježja Brodsko-posavske županije dosta nepovoljna s kontinuiranim trendom opadanja broja stanovnika. Nažalost, dosadašnji trendovi ukazuju na to da će se nepovoljna situacija nastaviti i u budućnosti, kako na prostoru Brodsko-posavske županije, tako i na prostoru čitave Republike Hrvatske. U nastavku će se prikazati rezultati tri istraživanja kojima su napravljene projekcije stanovnika Brodsko-posavske županije u budućnosti.

Tako primjerice, Akrap (2015) je proveo istraživanje u kojem je radio projekcije broja stanovnika za čitavu Republiku Hrvatsku, odnosno za sve njene županije do 2051. godine. Na temelju rezultata istraživanja podijelio je županije u četiri različite kategorije: županije kojima će porasti broj stanovnika, županije kojima će se smanjiti broj stanovnika od 0 do 20%, županije kojima će se smanjiti broj stanovnika od 20 do 40%, županije kojima će se smanjiti broj stanovnika od 40 do 60%.

Po tom kriteriju, Brodsko-posavska županija je smještena u treću kategoriju, odnosno u kategoriju kojoj se projicira smanjenje broja stanovnika od 20 do 40%. Konkretno, projicirani broj stanovnika Brodsko-posavske županije za 2051. godinu jest 106 496. S obzirom da je popisom stanovništva iz 2011. godine utvrđeno da je Brodsko-posavska županija tada imala 158 575 stanovnika, to je smanjenje stanovništva za više od 32% što je izraziti pad.

U istraživanju kojeg su proveli Čipin i suradnici (2014), cilj je bio napraviti projekcije stanovništva svih županija Republike Hrvatske do 2030. godine. Osnovna namjera kod izrade ovih projekcija bila je pokazati što će se dogoditi ako se demografski trendovi iz 2013. godine, koja je uzeta kao početna godina projekcije, nastave i u sljedećim razdobljima. Prema toj projekciji, Brodsko-posavska županija 2030. godine imat će 127 027 stanovnika. Prema toj projekciji broj stanovnika će se smanjiti više nego prema projekciji Akrapa iz 2015. godine. Isto tako, prema projekciji Čipina i suradnika, indeks starosti Brodsko-posavske županije iznositi će visokih 161,6.

Treće istraživanje koje se bavilo projekcijama stanovništva Brodsko-posavske županije proveli su Wertheimer-Baletić i Akrap 2014. godine. Oni su stanovništvo podijelili u tri velike dobne skupine: od 0 do 14 godina, od 15 do 64 godine i od 65 i više, a projekcija je rađena za razdoblje do 2051. godine. Prema toj projekciji, broj stanovnika Brodsko-posavske županije 2051. godine iznositi će također 106 496 kao i u projekciji Akrapa iz 2014. godine. Međutim,

ono što je još važnije, projicirani su i udjeli svake od prethodno navedene tri dobne skupine u ukupnom stanovništvu 2051. godine. Prema projekciji, dobna skupina osoba koje imaju više od 65 godina porast će na 31% udjela u ukupnom stanovništvu, a udio dobne skupine osoba koje imaju od 0 do 14 godina smanjit će se sa 17% na 11%. Ako se takve negativne demografske projekcije uistinu i ostvare, jasno je da će Brodsko-posavska županija biti u izrazito nepovoljnoj demografskoj situaciji.

Kako bi se takva demografska situacija ako ne spriječila onda barem ublažila, potrebno je kontinuirano provoditi mjere demografske revitalizacije prostora Brodsko-posavske županije. One moraju biti sustavne kako bi se demografsko stanje popravilo, a ne samo kozmetičke kakve su bile do sada, što su uostalom pokazali i rezultati posljednjeg popisa stanovništva iz 2021. godine prema kojem je Brodsko-posavska županije ponovno doživjela smanjenje broja stanovnika uz nastavak sada već kontinuiranih negativnih demografskih trendova.

Neke od demografskih mjera kojima se stanje pokušava popraviti su novčane subvencije majkama prilikom svakog rođenja djeteta, subvencioniranje plaćanja dječjeg vrtića, besplatni udžbenici za djecu, besplatan školski prijevoz, stipendiranje učenika i studenata, a također se pokreće sve više projekata kojima se nastoji pomoći mladim obiteljima u rješavanju pitanja stambenog zbrinjavanja, projekata kojima se nastoji osigurati poduzetnička klima koja će omogućiti razvoj poduzetništva, a isto tako i potaknuti mnoge iseljene stanovnike da se ponovno vrate u Republiku Hrvatsku i ovdje pokrenu posao. Ostaje za vidjeti koliko će sve te mjere uistinu imati učinka u budućnosti koja slijedi.

7. Zaključak

Nakon obrade i prikaza demografskih promjena Brodsko-posavske županije nakon 1991. godine potrebno je ponovno se osvrnuti na hipoteze koje su iznesene na početku ovog diplomskog rada.

Hipoteza 1: U razdoblju od 1991. do 2021. godine depopulacija u Brodsko-posavskoj županiji bila je intenzivnija nego na državnoj razini.

Hipoteza 1 je potvrđena. Utvrđeno je da se u Brodsko-posavskoj županiji u razdoblju od 1991. do 2021. godine broj stanovnika smanjio za 25,56%, dok se u Republici Hrvatskoj broj stanovnika u tom razdoblju smanjio za 19,07%. Dakle, depopulacija je bila intenzivnija u Brodsko-posavskoj županiji.

Hipoteza 2: Na depopulaciju Brodsko-posavske županije veći utjecaj imala je negativna migracijska bilanca nego negativna prirodna promjena.

Hipoteza 2 je potvrđena. S obzirom da je migracijska bilanca Brodsko-posavske županije u razdoblju od 1991. do 2021. godine bila negativna i iznosila -36 988, a da se prirodnom promjenom, odnosno prirodnim padom broj stanovnika smanjio za 6 975, prilično je jasno da je na depopulaciju Brodsko-posavske županije veći utjecaj imala negativna migracijska bilanca nego negativna prirodna promjena.

Dakle, demografske promjene koje su zahvatile Brodsko-posavsku županiju nakon 1991. godine su poprilično negativne. U tridesetogodišnjem razdoblju od 1991. do 2021. godine, broj stanovnika Brodsko-posavske županije ukupno se smanjio za 44 731 što je smanjenje za nešto više od 25%.

Takvo kretanje broja stanovnika može se podijeliti na dvije komponente – prirodno kretanje te migracijsko kretanje. Većina toga pada broja, više od 80%, otpada na migracijska kretanja, dok nešto manji dio otpada na prirodnu promjenu, odnosno prirodni pad stanovništva.

Što se tiče sastava stanovništva Brodsko-posavske županije, promjene u biološkom sastavu stanovništva su jasno vidljive. Nakon 1991. godine kontinuirano raste udio starog stanovništva (65+), dok udio mladog stanovništva (0-14) sve više pada što predstavlja znatan demografski problem čitave županije.

Društveno-gospodarski sastav stanovništva se dijeli na dvije komponente – gospodarski i obrazovni sastav. Usporedba gospodarskog sastava stanovništva Brodsko-posavske županije 1991. i 2011. godine pokazuje da se udio aktivnog stanovništva smanjio, udio neaktivnog povećao, a isto tako povećao se udio zaposlenih u tercijarnom i kvartarnom sektoru

gospodarskih djelatnosti, dok se udio zaposlenih u primarnom sektoru gospodarskih djelatnosti znatno smanjio.

Na narodnosni sastav stanovništva Brodsko-posavske županije znatno je utjecao Domovinski rat koji je zahvatio Republiku Hrvatsku, kao i čitavi prostor Brodsko-posavske županije, od 1991. do 1995. godine. Posljedice Domovinskog rata u narodnosnom smislu najviše su pogodile pripadnike srpske narodnosti čiji se broj znatno smanjio, a udio Hrvata u razdoblju nakon Domovinskog rata porastao je na razinu iznad 90% što znači da je današnji stanovništvo Brodsko-posavske županije narodnosno homogeno.

Projekcije broja stanovnika Brodsko-posavske županije u budućnosti nisu previše optimistične. Sve projekcije koje predviđaju broj stanovnika Brodsko-posavske županije do 2051. godine prognoziraju nastavak negativnih demografskih trendova, odnosno značajan pad broja stanovnika te povećanje udjela starog stanovništva (65+). Brodsko-posavska županija, uostalom kao i čitava Republika Hrvatska, nastoji određenim mjerama demografske revitalizacije promijeniti ili barem ublažiti efekt tih negativnih demografskih trendova. Hoće li se taj negativni demografski nastaviti i dalje, pokazat će rezultati idućih popisa stanovništva.

Izvori

1. Državna geodetska uprava, Registar prostornih jedinica, <https://dgu.gov.hr>
2. Gradovi u statistici, Državni zavod za statistiku, <https://www.dzs.hr/>
3. Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857.-2001., Državni zavod za statistiku, Zagreb, <https://www.dzs.hr/>
4. Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gospodarstava, 31. ožujak 1991., Aktivno stanovništvo u zemlji koje obavlja zanimanje prema području djelatnosti po naseljima, Dokumentacija 885, Zagreb, 1994.
5. Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gospodarstava, 31. ožujak 1991., Stanovništvo prema narodnosti po naseljima, Dokumentacija 881, Zagreb, 1992.
6. Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gospodarstava, 31. ožujak 1991., Stanovništvo prema spolu i starosti po naseljima, Dokumentacija 882, Zagreb, 1994.
7. Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gospodarstava, 31. ožujak 1991., Stanovništvo prema školskoj spremi, pismenosti i spolu po naseljima, Dokumentacija 884, Zagreb 1994.
8. Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gospodarstava, 31. ožujak 1991., Stanovništvo u zemlji i inozemstvu po naseljima, Dokumentacija 911, Zagreb, 1996.
9. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001., Kontingenti stanovništva, po gradovima/općinama, popis 2001., Državni zavod za statistiku, Zagreb, <https://www.dzs.hr/>
10. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001., Stanovništvo prema aktivnosti i spolu, po gradovima/općinama, popis 2001., Državni zavod za statistiku, Zagreb, <https://www.dzs.hr/>
11. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001., Stanovništvo prema migracijskim obilježjima, po gradovima/općinama, popis 2001., Državni zavod za statistiku, Zagreb, <https://www.dzs.hr/>
12. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001., Stanovništvo prema narodnosti, po gradovima/općinama, popis 2001., Državni zavod za statistiku, Zagreb, <https://www.dzs.hr/>
13. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001., Stanovništvo prema spolu i starosti, po naseljima, popis 2001., Državni zavod za statistiku, Zagreb, <https://www.dzs.hr/>
14. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001., Stanovništvo staro 15 i više godina prema spolu i završenoj školi, po gradovima/općinama, popis 2001., Državni zavod za statistiku, Zagreb, <https://www.dzs.hr/>

15. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001., Zaposleni prema pretežitoj aktivnosti po položaju u zaposlenju, djelatnosti i spolu, po gradovima/općinama, popis 2001., Državni zavod za statistiku, Zagreb, <https://www.dzs.hr/>
16. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Kontingenti stanovništva, po gradovima/općinama, popis 2011., Državni zavod za statistiku, Zagreb, <https://www.dzs.hr/>
17. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine., Stanovništvo prema migracijskim obilježjima i spolu, popis 2011., Državni zavod za statistiku, Zagreb, <https://www.dzs.hr/>
18. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Stanovništvo prema narodnosti po gradovima/općinama, popis 2011., Državni zavod za statistiku, Zagreb, <https://www.dzs.hr/>
19. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, popis 2011., Državni zavod za statistiku, Zagreb, <https://www.dzs.hr/>
20. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Stanovništvo staro 15 i više godina prema najvišoj završenoj školi, obrazovnim područjima i spolu, popis 2011., Državni zavod za statistiku, Zagreb, <https://www.dzs.hr/>
21. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Stanovništvo staro 15 i više godina prema trenutačnoj aktivnosti, starosti i spolu, popis 2011., Državni zavod za statistiku, Zagreb, <https://www.dzs.hr/>
22. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Zaposleni prema području djelatnosti, starosti i spolu, popis 2011., Državni zavod za statistiku, Zagreb, <https://www.dzs.hr/>
23. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021., Kontingenti stanovništva, po gradovima/općinama, popis 2021., Državni zavod za statistiku, Zagreb, <https://www.dzs.hr/>
24. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021., Stanovništvo prema narodnosti po gradovima/općinama, popis 2021., Državni zavod za statistiku, Zagreb, <https://www.dzs.hr/>
25. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021., Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, popis 2021., Državni zavod za statistiku, Zagreb, <https://www.dzs.hr/>
26. Vitalna statistika, Državni zavod za statistiku, <https://www.dzs.hr/>
27. URL 1: <https://www.dzs.hr/>, 10.5.2023.

Literatura

1. Akrap, A. (2015): Demografski slom Hrvatske: Hrvatska do 2051., *Bogoslovska smotra*, 85(3): 855-868.
2. Babić, D. (1997): Sociodemografske promjene stanovništva Brodsko-posavske županije uzrokovane Domovinskim ratom, *Migracijske i etničke teme*, 13(3): 241-266.
3. Babić, D. (2003): Etničke promjene u strukturi stanovništva slavonskih županije između dvaju popisa (1991.–2001.), *Migracijske i etničke teme*, 19(1): 47- 68.
4. Bartek, A. (1998): *Brod i okolica*, Privlačica, Vinkovci
5. Botić, K., Minichreiter, K. (2018): Slavonski Brod – Galovo, archeological research in 2017, u: *Annales Instituti Archaeologici: Godišnjak instituta za arheologiju*, ur. M. Dizdar, Institut za arheologiju
6. Čipin, I., Akrap, A., Knego, J., Međimurec, P., Đurđević, K. (2014): *Demografski scenariji i migracije*, Stručna podloga za izradu Stretegije prostornog razvoja Republike Hrvatske, Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet, Katedra za demografiju
7. Karavanić, I. (2009): *Cijepani litički materijal s ranoneolitičkog nalazišta Zadubravlje*, Izvorni znanstveni rad, Odsjek za arheologiju Zagreb 5-20.
8. Kevo, M. (2008): Kretanje stanovništva Brodsko-posavske županije, 1981.-1991.-2001., *Časopis za suvremenu povijest*, 40(1): 237-266.
9. Magaš, D. (2013): *Geografija Hrvatske*, Sveučilište u Zadru, Odjel za geografiju, Zadar; Meridijani, Samobor
10. Nejašmić, I. (2005): *Demogeografija: stanovništvo u prostornim odnosima i procesima*, Školska knjiga, Zagreb
11. Peračković, K., Pokos, N. (2015): U starom društvu – Neki sociodemografski aspekti starenja u Hrvatskoj, *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 24(1): 89-110.
12. Skelac, G. (1997): Prapovijesno nalazište Slavča, *Opvscvla archaeologica*, 21(1): 217-233.
13. Wertheimer-Baletić, A., Akrap, A. (2014): Prostorni aspekt demografskih potencijala u Hrvatskoj 2011.-2051., u: *Zbornik radova znanstvenog skupa: Razvojni potencijali Hrvatskog gospodarstva*, ur. G. Družić i I. Družić, Ekonomski fakultet Zagreb; Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

14. Živić, D. (2017): Demografsko pražnjenje Istočne Hrvatske, *Političke analize*, 8(31): 24-32.

Sažetak

Brodsko-posavska županije nakon 1991. godine bilježi negativne demografske trendove. Negativna prirodna promjena, negativna migracijska bilanca i proces starenja stanovništva glavni su demografski problemi spomenute županije već duže vrijeme. U ovome radu prikazano je prirodno i migracijsko kretanje stanovništva u svakom međupopisnom razdoblju zaključno s popisom stanovništva 2021. godine. Isto tako, prikazan je i sastav stanovništva - biološki sastav u sklopu kojeg su analizirana obilježja stanovništva s obzirom na spol i dob, društveno-gospodarski sastav u kojem su obrađena gospodarska i obrazovna obilježja te kulturno-antropološki sastav u sklopu kojeg je prikazan narodnosni sastav stanovništva. Na kraju su navedene određene projekcije stanovništva Brodsko-posavske županije do 2051. godine koje predviđaju nastavak negativnoga demografskog trenda te isto tako i određene demografske mjere koje su poduzete da bi se takav negativni demografski trend preokrenuo. Dakle, broj stanovnika Brodsko-posavske županije od 1991. Do 2021. godine smanjio se za nešto više od 25%, a za više od 80% toga smanjenja zaslužna je negativna migracijska bilanca. Udio starog stanovništva (65+) kontinuirano raste, kao i udio neaktivnog stanovništva. Na narodnosni sastav iznimno je utjecao Domovinski rat čije su posljedice uzrokovale smanjenje udjela srpskog stanovništva, dok je udio hrvatskog stanovništva porastao iznad 90%. Projekcije broja stanovnika do 2051. godine predviđaju dodatan pad broja stanovnika te povećanje udjela starog stanovništva (65+).

Ključne riječi: Brodsko-posavska županija, demografske promjene, kretanje broja stanovnika, prirodno kretanje, migracije, sastav stanovništva

Summary

Demographic changes in the Brod-Posavina County after 1991

Brod-Posavina County recorded negative demographic trends after 1991. Negative natural change, negative net migration and population aging have been the main demographic problems of the mentioned county for a long time. This paper presents the natural change and migration of the population in each intercensal period, ending with the 2021 census. The focus is also on the composition of the population – the biological composition in which the characteristics of the population with regard to gender and age are analyzed, the socio-economic composition, in which the economic and educational characteristics are discussed, and the cultural-anthropological composition in which the ethnic composition of the population is presented. At the end, projection of population of Brod-posavina County until 2051 were determined, which announce the continuation of the negative demographic trend, as well as certain demographic measures that were taken to reverse such a negative demographic trend. From 1991 to 2021, the number of inhabitants of the Brod-Posavina County decreased by a little more than 25%, and more than 80% of that decrease was due to negative net migration. The share of the old population (65+) was continuously growing, as was the share of the inactive population. The ethnic composition was extremely affected by the Homeland War, the consequences of which caused a decrease in the share of the Serbian population, while the share of the Croats increased by more than 90%. Projections of the number of inhabitants until 2051 predict an additional decrease in the number of inhabitants and an increase in the share of the old population (65+).

Key words: Brod-Posavina County, demographic changes, natural population change, migrations, composition of the population